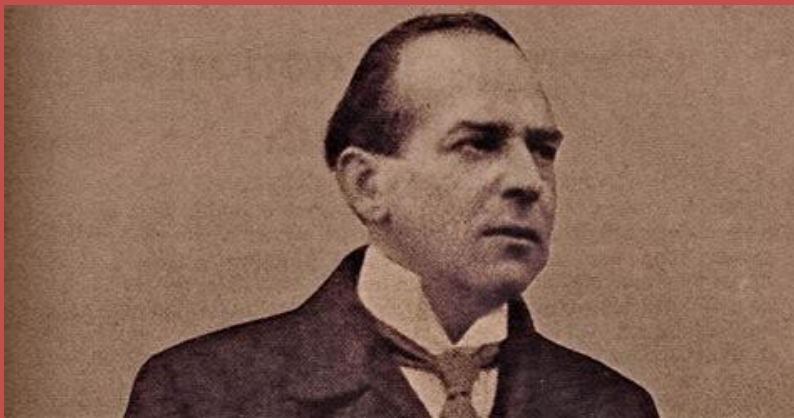

Osvald Shpengler

Rënia e Perëndimit II

Perspektiva të Historisë
Botërore

Pjesë të Zgjedhura

Osvald Shpengler

Rënia e Perëndimit

II

Perspektiva të Historisë Botërore

1922

Pjesë të Zgjedhura

Botimi I

1 Gusht 2020

Shqipëroi nga Anglishtja

ALTIN KARAULLI

Ndihmoi në Përkthim
Ilir Krasniqi

PËRMBAJTJA

❖ Qyteti dhe Intelekti	6
❖ Shpirti i Qytetit Botëror.....	13
❖ Shterpësia dhe Shpërbërja.....	22
❖ Nga Primitivizmi te Fellahini.....	30
❖ Burri dhe Gruaja	36
❖ Shtypi. Vetëasgjësimi i Demokracisë prej Parasë.....	41
❖ Beteja e fundit e Parasë dhe Politikës, Fitorja e Gjakut	51

Legjenda e shënimeve:

- sh.a. shënim në origjinal i Autorit - Oswald Spengler
sh.p. shënim i Përkthyesit në Anglisht - Charles Francis Atkinson
sh.s. shënim i Shqipëruesit

Publikimi 4
20-09-2022

Të gjitha të drejtat e këtij shqipërimi mbahen nga Shqipëruesi. Lejohen shpërndarja, shtypja, riprodhimi dhe publikimi i këtij materiali vetëm për qëllime edukimi. Përdorimi për qëllime fitimi është i ndaluar pa autorizimin e Shqipëruesit.

Dy Fjalë Lexuesit

Osvald Shpengler lindi në Blankenburg, Gjermani, më 29 Maj 1880. Në moshën 10 vjeç familja e tij u transferua në qytetin universitar të Khaled ku përfundoi gjimnazin lokal dhe studioi latinishten, greqishten e vjetër, matematikën dhe fizikën. Aty ai zhvilloi një lidhje të fortë me artet – në veçanti me poezinë, dramën dhe muzikën. Pas vdekjes së të atit më 1901 ndoqi privatisht disa kurse universitare në degë të ndryshme. Mori gradën e Doktorit në Filozofi në Universitetin e Khaled më 6 Prill 1904. Punoi për pak kohë si mësues në fillim në Saarbryken dhe më tej në Dyzeldorf. Nga 1908 deri më 1911 punoi në një gjimnaz në Hamburg ku dha mësim në shkenca, histori Gjermane dhe matematikë. Sipas të gjitha dëshmime ishte mësues i aftë dhe i ndërgjegjshëm. Pas vdekjes së të ëmës më 1911 e braktisi mësimdhënien dhe u vendos në Mynih. Punoi si mësues privat dhe shkroi për revista të ndryshme për të ardhura shtesë përveç trashëgimisë që kishte, por luftën e kaloi praktikisht në varfëri. Më 13 Tetor 1933 Osvald Shpengler u bë njëri nga njëqind anëtarët e Akademisë Gjermane. Vdiq në Mynih më 6 Maj 1936, tri javë para se të mbushte 56 vjeç.

“Rënia e Perëndimit” është vepra e tij më madhore. Puna për vëllimin e parë “Forma dhe Aktualiteti” filloi më 1911. Përfundoi më 1914, por botimi u vonua deri në verën e 1918-s, pak përpara përfundimit të luftës së parë botërore. Suksesi ishte i menjëhershëm dhe i paparë. Vëllimi i saj i dytë, “Perspektiva të Historisë Botërore”, u botua më 1922.

Ky botim i shqipëruar nga anglishtja përmban vetëm disa pjesë të zgjedhura nga vëllimi i dytë, “Perspektiva të Historisë Botërore”, dhe përfaqëson një pjesë tepër të vogël të kësaj vepre voluminoze. Rrjedhimisht kjo nuk synon të jetë një

parathënie e mirëfilltë e shqipëruesit. Shkurt, teza kryesore është përqasja e historisë botërore si Histori e jetëve individuale të Kulturave të Larta, si organizma të gjallë. Në pjesën e dytë të jetës së tyre këto Kultura kalojnë në Civilizim. Njësitë e vërteta të historisë janë jetët e këtyre Kulturave të Larta, që zhvillohen si organizma jetësorë, dhe jo epokat standarde të skemës racionaliste dhe lineare "antikitet-mesjetë-modernizëm". Është një kredhje në historinë e jetës së Kulturës Perëndimore – Faustiane, siç e quan ai – me objektiv perspektivat e Civilizimit tonë në të ardhmen. Në parathënien nga Osvald Shpengler, ai shprehet: "Gjithçka ia detyroj praktikisht: Gëtes dhe Niçes. Gëte më dha metodën, Niçe aftësinë për të ngritur pikëpyetje."

Pavarësisht titullit - përmbajtja e kësaj vepre tregon më së miri se nuk ka aspak vend për pesimizëm. Është vepër që sheh drejt së ardhmes – dhe jo së kaluarës. Sipas komenteve të autorit mbi këtë subjekt, titulli mund të kishte qenë edhe "Përmbushja e Perëndimit" – në kuptimin e përmbushjes së Kulturës tonë që prej hyrjes së saj në Civilizim. Në një tjetër vepër të tij, *Prusianizmi dhe Socializmi* (1919), zanafilla e "Rënies II", ai shprehet se: "vdekjen tonë e kemi shumë larg, përpara në mjegullën e dendur të një mijë viteve të ardhshme". Apo një pesimizëm guximtar – si ai tek *Ora e Vendimit* (1933). E tëra kjo vepër është fund e krye frymë dhe dije që do t'i ndriçojë rrugën përmbushjes së plotë të Civilizimit tonë Perëndimor.

Dhe si në parathënien e vëllimit të parë të kësaj vepre autori e quan punën e tij një kontribut në *filozofinë Gjermane*, ashtu edhe shqipëruesi i këtyre rreshtave e quan këtë shqipërim të parë, edhe pse të pjesshëm, të "Rënies së Perëndimit", një frymëdhënie *Perëndimore* në letrat dhe "botën" *Shqiptare*.

❖ Qyteti dhe Intelekti

nga Kapitulli IV

Qytetet dhe Popujt. (A) Shpirti i Qytetit

Aachen, Gjermani, gravurë e vitit 1690

Historia e mirëfilltë fillon me klasat parësore, fisnikërinë dhe klerin, që vetëformohen dhe vetëngrihen si të tilla mbi fshatarësinë. Kundërshtia mes fisnikërisë më të lartë dhe asaj më të ulët, mes mbretit dhe vasalit, mes fuqisë së botës dhe asaj të shpirtit, është forma bazë e të gjithë politikës primitive, Homerike, Kineze, apo Gotike, derisa me ardhjen e Qytetit, qytetarit, *Tiers État*¹, historia ndryshon stil. Mirëpo i gjithë kuptimi i historisë qëndron ekskluzivisht te këto klasa, në vetëdijen e tyre klasore. *Fshatari është i pahistori*. Fshati qëndron jashtë historisë së botës, dhe gjithë zhvillimet nga Lufta e "Trojës" deri në atë Mitridatike, nga perandorët Saksonë deri në Luftën Botërore të 1914-s, kaluan mbi këto pika të vogla mbi peisazh, ngadonjëherë duke i shkatërruar dhe duke u derdhur gjak, por pa e prekur kurrë brendinë e tyre.

¹ sh.s. Tiers État – frëngjisht – Shtresa e Tretë.

Fshatari është njeriu i përjetshëm, i pavarur nga çdo lloj Kulture që gjen strehë të ngrohtë në qytete. E pararend atë, dhe e lë atë pas, një krijesë e pafjalë që vetëpërtërihet ndër gjenerata, i kufizuar në mjeshtëri dhe aftësi të lidhura me tokën, një shpirt mistik, një kuptim i zhveshur dhe mendjemprehtë i lidhur vetëm me gjërat praktike, origjina dhe burimi i pashtershëm i gjakut që bën historinë e botës në qytete.

Çfarëdo që koncepton Kultura atje në qytet në formën e strukturave të shtetit, rregullave ekonomike, kodeve të besimit, aparaturave, njohurive, artit, ai e pret me mosbesim dhe hezitim; edhe pse në fund ai mund t'i pranojë ato, asnjëherë nuk ndryshon në natyrë prej tyre. Kështu fshatari Europiano-Perëndimor i mori vetëm për së jashtmi dogmat e të gjitha Këshillave, që nga ai i madh Lateran dhe deri tek ai i Trentit², njësoj siç mori produktet e inxhinierisë mekanike dhe ato të Revolucionit Francez – por ai mbeti njësoj, po ai që ishte që në kohën e Karlit të Madh. Besimi i fshatarit të sotëm është më i vjetër se Krishtërimi; zotat e tij janë më të lashtë se zotat e çdo lloj besimi sado të zhvilluar. Hiqi atij presionin e qyteteve të mëdha dhe ai do të kthehet në gjendje natyrale pa patur ndjesinë se ka humbur ndonjë gjë. Etika e tij e vërtetë, metafizika e tij e vërtetë, që asnjë dijetar qyteti akoma nuk e ka menduar të denjë ta zbulojë, shtrihet përtej gjithë historisë shpirtërore dhe asaj të besimit, dhe në fakt nuk ka fare histori.

² sh.s. Këshilli i parë Lateran (i nënti ekumenik) i Kishës Katolike u mbajt në Mars 1123 dhe pasoi marrëveshjen e bërë në Shtator 1122 pranë qytetit Gjerman Vorms mes Papës Kalikstus II dhe Perandorit të Shenjtë Roman Henri V. Këshilli i nëntëmbëdhjetë ekumenik i Trentit (Itali) u mbajt nga 13 Dhjetor 1545 deri më 4 Dhjetor 1563. Objektivi madhor: përcaktimi përfundimtar i doktrinës.

Qyteti është intelekt. Megalopoli është intelekt "i lirë". Pikërisht në këtë rezistencë ndaj forcave "feudale" të gjakut dhe traditës fillon dhe bëhet e vetëdijshme për ekzistencën e saj qytetaria apo borgjezia, klasa intelektuale. Ajo përmbys fronet dhe kufizon të drejtat e vjetra në emër të arsyes dhe mbi të gjitha në emër të "Popullit", i cili që tani e tutje nënkupton ekskluzivisht popullin e qytetit. Demokracia është forma politike në të cilën botëkuptimi i qytetarit i kërkohet gjithashtu edhe fshatarësisë. Intelekti urban reformon besimin e madh të kohës së lulëzimit dhe vendos përkrah besimit të vjetër të fisnikut dhe priftit, besimin e ri të *Tiers État, shkencën liberale*. Qyteti merr udhëheqjen dhe kontrollin e historisë ekonomike dhe zëvendëson vlerat primitive të tokës, që janë përjetë të pandashme nga jeta dhe mendimi i fshatarit, me *idenë absolute të parasë* si e ndarë nga të mirat materiale. Fjala më e kahershme fshatare për qarkullimin e mallrave ka qenë "shkëmbim"; edhe kur njëra nga gjërat e shkëmbyera ishte metal i çmuar, ideja në thelb e procesit nuk ishte akoma *monetare* – dmth nuk përfshinte abstragimin e vlerës prej sendeve me fiksimin në sasira metalike apo fiktive që kishte për qëllim vetëm *matjen* e gjërave si "komoditete". Ekspeditat e karvaneve dhe lundrimet Vikinge të kohës së lulëzimit bëheshin ndërmjet vendbanimeve dhe nënkuptonin shkëmbim ose plaçkitje, kurse në periudhat e Vona ato bëhen ndërmjet qyteteve dhe nënkuptojnë "para". Ky është dallimi mes Normanëve përpara Kryqëzatave dhe Hansave dhe Venecianëve³ pas tyre, si edhe mes lundërtarëve të kohërave të Mikenës

³ sh.p. Në rastin e Venecianëve botëkuptimi i parasë ishte i fuqishëm kohë përpara Kryqëzatave. Mirëpo fakti i konsiderimit si skandaloz të shfrytëzimit financiar të aventurës së tyre të madhe religjioze tregon mjaftueshëm se bota rurale nuk ishte akoma e përgatitur për idenë e parasë.

dhe atyre të periudhës kolonizuese të mëvonshme të Greqisë. Qytet nuk do të thotë vetëm intelekt, por gjithashtu edhe para

⁴.

Shpejt erdhi epoka kur zhvillimi i qytetit arriti në një pikë të tillë fuqie sa nuk kishte më nevojë ta mbronte veten nga fshati dhe kalorësit e tij feudalë, por në të kundërt, u kthye në një despotizëm kundër të cilit toka dhe shtresat bazë të shoqërisë po luftonin një betejë mbrojtëse të pashpresë – në sferën shpirtërore kundër nacionalizmit, në atë politike kundër demokracisë, dhe në atë ekonomike kundër parasë. Në këtë periudhë numri i qyteteve që mund të numëroheshin si dominantë në histori ishte bërë tashmë shumë i vogël. Dhe me këtë u ngrit një dallim i ri – që mbi të gjitha ishte dallim shpirtëror – ai mes qytetit të madh dhe atij të vogël, apo qytetës. Këto të fundit, emërtuar me të drejtë qytete rurale, në fakt ishin bërë pjesë e një peisazhi fshatar tashmë të pafrytshëm. Jo se dallimi mes qytetarit dhe fshatarit u zvogëlua në të tilla qytete, por ky dallim u bë i papërfillshëm në krahasim me atë mes tyre dhe qyteteve të mëdha. Mendjemprehtësia dinake e fshatit dhe inteligjenca e megalopolit janë dy forma të vetëdijes-në-zgjim mes të cilave mirëkuptimi reciprok zor se është i mundur. Këtu edhe njëherë është e qartë se ajo që vlen nuk është numri i banorëve, por shpirti. Është edhe më e qartë, kur sheh se si në të gjitha qytetet e mëdha mbetën qoshe të fshehta në të cilat gjindja pothuajse rurale jetonte anës rrugëve pak a shumë njësoj si në fshat, ndërsa njerëzit në të dy krahët e rrugës kishin pak a shumë po atë marrëdhënie si ndërmjet dy fshatrave. Në fakt ngrihet një piramidë qytetarie, me numra që pakësohen dhe fushëpamje që lartësohet, që fillon me elementë të tillë pothuajse ruralë dhe ngjitet lart drejt shtresave

⁴ sh.a. Rënia e Perëndimit, Vol. II, Kapitulli XIII.

gjithnjë e më të ngushta, derisa arrin numrin e vogël të megalopolitanëve të vërtetë në majë, që e ndjejnë veten në shtëpi kudo ku plotësohen postulatet e tyre shpirtërore.

Me këtë koncepti i parasë arrin abstraksion të plotë. Ajo jo më thjesht *i shërben* mbarëvajtjes së marrëdhënieve ekonomike, por *e nënshtron* shkëmbimin e të mirave në dobi të zhvillimit të saj. I vlerëson gjërat, jo më në mes tyre, por *me referencë ndaj vetvetes*. Lidhja e saj me tokën dhe me njeriun e tokës është shuar aq plotësisht, sa në mendimin ekonomik të qyteteve të mëdha – “tregjeve të parave” – ajo as që merret parasysht. Paraja tashmë është bërë fuqi, dhe, për më tepër, një fuqi që është tërësisht intelektuale dhe e dukshme vetëm në metalin që përdor, një fuqi realiteti i së cilës zotëron vetëdijen-në-zgjim të shtresës së lartë të një popullate ekonomikisht aktive, një fuqi që i lidh pas vetes të gjithë ata që varen prej saj në të njëjtën mënyrë që toka lidhte fshatarin. Të menduarit monetar ekziston njësoj si ai matematik, apo ai juridik.

Mirëpo toka është reale dhe natyrale, ndërsa paraja është abstrakte dhe artificiale, është vetëm një “kategori” – ashtu si “virtyti” në imagjinatën e Epokës së Iluminizmit. Prandaj edhe çdo ekonomi kryesore e para-civilizimit varet dhe mbahet e lidhur nga forcat kozmike, toka, klima, tipi i njeriut, ndërsa paraja, si formë e pastër e ndërveprimit ekonomik me vetëdijen-në-zgjim, tashmë nuk është më e kufizuar në asnjë horizont potencial të realitetit nga sa janë madhësitë e matematikës dhe bota e logjikës. Dhe njësoj si asnjë pamje e fakteve nuk na pengon të ndërtojmë aq gjeometrirë jo-Euklidiane sa duam, ashtu dhe në ekonominë e zhvilluar megalopolitane nuk ekziston asnjë kundërshtim real ndaj gjithnjë-dhe-më-tepër “parasë”, apo në të menduarit, sa për ta thënë, në përmasa të tjera paraje. Kjo nuk ka aspak të bëjë me

gjendjen e rezervave të arit dhe në të vërtetë me asnjë lloj vlere. Nuk ka asnjë standard dhe asnjë rregull me të cilin vlere e talentit ⁵ në Luftat Persiane të mund të krahasohet me vlerën e tij gjatë plaçkitjes së Egjyptit nga Pompeu. Paraja, për njeriun si kafshë ekonomike, është bërë një formë e aktivitetit të vetëdijes-në-zgjim që nuk ka më rrënjë në Qenie. Kjo është baza e fuqisë së saj monstruoze në fillimet e çdo Civilizimi, që është gjithmonë një *diktaturë e pakushtëzuar e parasë*, edhe pse merr forma të ndryshme në Kultura të ndryshme. Mirëpo gjithashtu kjo është edhe arsyeja e kërkesës për fortësi, që sjell humbjen përfundimtare të forcës dhe kuptimit të saj, aq sa dhe në fund, si në kohën e Dioklecianit ⁶, ajo zhduket nga mendimi i një Civilizimi në mbyllje, dhe vlerat themeltare të tokës kthehen sërish për të zënë vendin e saj.

Dhe në fund, ngrihet simboli monstruoz dhe kazani i intelektit plotësisht të emancipuar, qyteti-botëror, qendra në të cilën rrugëtimi i një historie botërore përfundon në vorbullën e vetvetes. Në çdo Civilizim, një grusht qendrash gjigante i heq qytetarinë të gjithë tokës mëmë dhe e privon atë edhe prej vetë Kulturës së saj nën emrin përbuzës "provincë". "Provinca" tashmë është absolutisht gjithçka – toka, qytezat, qytetet – përveç atyre dy a tre pikave. Nuk ka më fisnikë dhe borgjezë, të lirë dhe skllëvër, Helenë dhe Barbarë, besimtarë dhe të pafe, por *vetëm kozmopolitanë dhe provincialë*. Të gjitha kontrastet e

⁵ sh.s. Talent – njësi matëse e masës e përdorur në botën Klasike, më e njohur për përdorimin në metale të çmuara.

⁶ sh.s. Diokleciani – Perandor i Romës 284 – 305. Lindi në Dalmaci të Ilirisë në një familje të shtresës së ulët. Pati një karrierë të suksesshme si ushtarak, dhe u bë njëri prej perandorëve më të mëdhenj të Romës. I dha fund Krizës së Shekullit të Tretë, siguroi kufijtë dhe bëri reforma të mëdha administrative dhe ushtarake.

tjera zbehen përpara këtij, që dominon të gjitha ngjarjet, të gjitha zakonet e jetës, të gjitha këndvështrimet për botën.

Qytet-botët më të vjetra ishin Babilonia dhe Teba e Perandorisë së Re – bota Minoane e Kretës, me gjithë shkëlqimin e saj, i përkiste “provincave” Egjyptiane. Në Klasiken shembulli i parë është Aleksandria, që aty për aty e katandisi Greqinë e vjetër në nivel province, dhe që as Roma, as Kartagjena e ripopulluar, as edhe Bizanti, nuk mundën ta ulnin dot. Në Indi, qytetet gjigante të Ujainas, Kanaujtit, dhe mbi të gjithë Pataliputra, ishin të famshme deri në Kinë dhe Java, dhe kushdo e njeh reputacionin përrallor të Bagdatit dhe Granadës në Perëndim. Në botën Meksikane, me sa duket, Uksmali (themeluar më 950) ishte i pari qytet-botëror i mbretërisë së Majave, i cili, megjithatë, me ngritjen e qyteteve-botërore Tolteke të Tezkukos dhe Tenoktitlanit ra në nivelin e provincave.

Nuk duhet harruar se fjala “provincë” së pari shfaqet si përcaktim struktural i dhënë Siçilisë nga Romakët; në fakt nënshtrimi i Siçilisë është shembulli i parë i një peisazhi Kultural dikur të shquar, që bie aq poshtë sa që kthehet thjesht dhe qartë në veçse një objekt. Sirakuza, i pari qytet i madh i botës Klasike, kishte lulëzuar kur Roma ishte akoma një qytet-fshat i parëndësishëm, por më tej, *karshi* Romës, u kthye në qytet provincial. Në të njëjtën mënyrë, Madridi Habzburg dhe Roma Papale, qytetet e para të Europës së shekullit të shtatëmbëdhjetë, në fillimet e shekullit të tetëmbëdhjetë u katandisën në nivel provincial prej qyteteve-botërore të Parisit dhe Londrës. Ndërsa ngritja e Nju Jorkut në pozicionin e qytetit-botëror gjatë Luftës Civile të 1861-5-s ndoshta do të provohet të ketë qenë ngjarja më pjellore e shekullit të nëntëmbëdhjetë.

❖ Shpirti i Qytetit Botëror

nga Kapitulli IV

Qytetet dhe Popujt. (A) Shpirti i Qytetit

Në fund të rrugëtimit të jetës së çdo Kulture të madhe qëndron Kolosi i gurtë, Kozmopoli. Njeriu Kultural të cilin e formoi shpirtërisht toka tani mbërthehet dhe zotërohet nga vetë krijimi i tij, Qyteti, dhe bëhet krijesë e tij, organ zbatues i tij, dhe në fund viktimmë e tij. Kjo masë e gurtë është qyteti *absolut*. Pamja e tij, teksa i shfaqet me gjithë bukurinë e saj madhështore botë-dritës së syrit njerëzor, përmban edhe simbolizmin fisnik të vdekjes, atë të një të kryere përfundimtare. Guri i mbushur plot shpirt i ngrehinave Gotike, pas një mijëvjeçari zhvillimi në stil, është kthyer në material të pashpirt të kësaj shkretëtire demonike të gurtë.

Këto qytete të fundit janë *krejt* intelekt. Shtëpitë e tyre nuk janë më siç ishin ato Joniane dhe Baroke, të ndërtuara sipas

shtëpive të vjetra të fshatit, prej nga ku edhe hodhi shtat Kultura në histori. E thënë në përgjithësi ato janë shtëpi ku nuk shkelin më as Vesta dhe as Janusi, as Larët dhe as Penatët ⁷, por vetëm ndërtesa të ngritura, jo nga gjaku por nga nevojat, jo nga ndjenja por nga shpirti i sipërmarrjes tregtare. Sa kohë që vatra ka kuptim të shenjtë si e vetmja qendër reale dhe e vërtetë e familjes, lidhja e vjetër me tokën akoma nuk është zhdukur plotësisht. Por kur edhe *kjo, gjithashtu*, ndjek të tjerat në rrënim, dhe kur masa e qeramarrësve dhe e shtrat-zënësve të detit të shtëpive ndjek një ekzistencë endacake nga streha në strehë, ashtu si gjuetarët dhe barinjët e "para"-kohërave, atëherë nomadi intelektual është zhvilluar plotësisht. Ky qytet është një botë, është *vetë bota*. Vetëm si një i tërë, si një vendbanim njerëzor, ka kuptim, shtëpitë janë vetëm gurët prej të cilëve përbëhet.

Tani, qytetet e vjetra me bërthamën e tyre Gotike të katedrales, dhe ndërtesave të tyre publike me kulme të larta anës rrugëve, me muret e vjetra, kullat, dhe portat, të rrethuara prej shtëpive të shndritshme dhe elegante të stilit Barok të parisë, pallatet, dhe kishat, fillojnë të derdhen në të gjitha drejtimet në masa të paforma, të hanë trupin e kalbur të fshatit me një mësymje apartamento-barrakash dhe ndërtesash utilitare, dhe të shkatërrojnë pamjen fisnike të kohës së vjetër përmes spastrimit dhe rindërtimit. Duke parë nga maja e ndonjë kulle të vjetër mbi detin e shtëpive, në këtë nguroseje të një qenieje historike dallojmë epokën e saktë që shënon fundin e rritjes organike dhe fillimin asaj inorganike, dhe si e tillë, një proces ortek shumimi i pakufi. Dhe tani, gjithashtu, shfaqet ai fryt kryekëput i huaj për tokën, matematik, artificial, një

⁷ sh.s. Vesta dhe Janusi, Larët dhe Penatët - zota Romakë mbrojtës të shtëpisë.

kënaqësi e pastër intelektuale në përshtatshmëri, qyteti i arkitektit të qytetit. Në të gjitha Civilizimet njësoj, këto qytete synojnë formën e fushës së shahut, që është simboli i së pashpirtmësi. Bllloqet e rregullta kuadrate e çuditën Herodotin në Babiloni dhe Kortezin në Tenoktitlan. Në botën klasike seria e qyteteve "abstrakte" filloi me Turin, i cili u "planifikua" nga Hipodamusi i Miletusit më 441 p.e.s.. Prieni, fushë-shahu i të cilit i injoronte krejtësisht ulje-ngritjet e terrenit, Rodosi, dhe Aleksandria që pasuan, u bënë modele për qytete provinciale të panumërta gjatë Periudhës Perandorake. Arkitektët Islamikë e urbanizuan në mënyrë të planifikuar Bagdadin që më 761, dhe po njësoj edhe qytetin gjigant të Samarrës një shekull më vonë⁸. Në botën Europiano-Perëndimore dhe Amerikane shembulli i parë i madh është Uashingtoni më 1791⁹. Nuk mund të ketë

⁸ sh.p. Samarra, si edhe Forumi Perandorak i Romës dhe rrënojat e Luksort, dëshmon përpjesëtime të vërteta Amerikane. Qyteti shtrihet përgjatë lumit Tigër për 33 km. Pallati Balkuara, ndërtuar nga Kalifi Mutavakil për njërin prej djemve të tij formonte një katror me brinjë 1150 m. Njëra prej xhamive gjigante ngrihej mbi një sipërfaqe me përmasa 160 x 180 m. Schwarz, *Die Abbasidenresidenz Samarra* (1910); Herzfeld, *Ausgrabungen von Samarra* (1912). Pataliputra, në ditët e Çandraguptës dhe Asokës, i kishte *muret e brendshme* 10 x 2 milje (baraz me Ishullin e Manhatanit apo me Londrën përgjatë Tamizit nga Grinuici deri në Riçmond).

⁹ sh.p. Karlsruhe me skemën e saj në formë erashke, dhe Mainhajmi me katrorët e tij, janë më parë se Uashingtoni. Mirëpo që të dy janë vende të vogla. I pari ishte një zgjatim i parkut të princave Rokoko dhe i përqendruar rreth *point de vue*; tjetri, që me bllloqet e tij të radhitura, të vetmet në Europë, duket se anon nga qytetet Amerikane, në të vërtetë u planifikua si një kryeqytet ushtarak i pajisur me gjithçka, dhe kuadratizimin e kishte vetëm brenda një qarku qëndror, ndërsa bllloqet e qyteteve Amerikane janë shtruar për t'u shtuar me të tjerë. Planifikimi i Petersburgut nga Pjetri i Madh (që vazhdon të ruhet edhe sot dhe akoma nuk ka përfunduar plotësisht në detaje) është një

dyshim që edhe qytetet botërore të periudhës Han në Kinë dhe të dinastisë Moraja në Indi kishin të njëjtin model gjeometrik. Edhe tani qytetet botërore të Civilizimit Perëndimor janë larg arritjes së majës së zhvillimit të tyre. Unë shoh, shumë përtej vitit 2000, qytete të ndërtuara për dhjetë deri njëzet milion banorë, që shtrihen në hapësira të pamata, me ndërtesa që do t'i bëjnë të duken si xhuxhe edhe ato më të lartat sot, dhe me koncepte trafiku dhe komunikimi që sot ne do t'i quanim fantastike deri në pikën e çmendurisë ¹⁰.

Edhe në këtë formë finale të qenies së tij, forma ideale e njeriut Klasik mbetet pika fizike. Në një kohë që qytetet tona gjigante të së tashmes rrëfejne prirjen tonë të parezistueshme drejt pafundësisë – periferitë e qyteteve tona që pushtojnë peisazhin e gjerë të fshatrave, rrjeti ynë i gjerë dhe gjithëpërfshirës i rrugëve, ku trafiku rrjedh shpejt dhe i kontrolluar rrugëve të gjera mes zonave me dendësi të lartë ndërtimi, me të tjera rrugë nën tokë po aq sa edhe lart mbi kokë – Qyteti-botëror Klasik i vërtetë u përpoq gjithmonë jo të zgjerohej, por të dendësohej – rrugët u ngushtuan deri në bllokim, duke e bërë të pamundur qarkullimin e shpejtë (megjithëse ky ishte plotësisht i zhvilluar në rrugët e mëdha të Romakëve), deri në një mosdashje të plotë për të jetuar në periferi, e madje edhe

tjetër shembull i një planifikimi arbitrar shumë më imponues të një Megalopoli. Edhe pse jashtë botës "Europiane", ai i përket asaj, sepse ishte simboli i dukshëm i vullnetit të Pjetrit për t'i imponuar Europën Ruisë. Është i së njëjtës kohë me Karlsruhe dhe Mainhajmin (fillimi i shekullit të tetëmbëdhjetë), por krijuesi i tij e konceptoi si një qytet të së ardhmes.

¹⁰ sh.p. në rastin e Kanadasë nuk janë planifikuar për zhvillim vetëm krahina të mëdha, por *i tërë vendi* është ndarë në kuadrate të barabartë për zhvillim në të ardhmen.

për t'i mundësuar ato në përgjithësi ¹¹. Edhe në këtë fazë qyteti kërkon me këmbëngulje të mbetet një trup i vetëm, i ngjeshur dhe rrethor, një σώμα ¹² në kuptimin më të rreptë të fjalës. Sinecizmi ¹³ që në periudhën e hershme Klasike pati tërhequr gradualisht popullatën fshatare drejt qyteteve, duke krijuar kështu tipin Polis, në fund të saj e përsëriti veten në një formë absurde; të gjithë donin të jetonin në qendër të qytetit, në dendësinë më të lartë të bërthamës, sepse ndryshe nuk mund ta ndjenin veten mjaftueshëm njerëz urbanë. Të gjitha këto qytete janë vetëm *cités* ¹⁴, qytete të mbyllura. Sinecizmi i ri formoi, në vend të zonave periferike, *botën e kateve të larta*. Roma e vitit 74, me gjithë popullatën e saj të pamatë, kishte një perimetër të vogël qesharak prej vetëm nëntëmbëdhjetë kilometrash e gjysmë ¹⁵. Si rrjedhim këto qytete-trupa u shtrinë përgjithësisht jo në gjerësi, por gjithnjë e më tepër lart. Blloqet e banesave shumëkatëshe me qera të Romës, të tilla si e famshmja Insula Felicula, u ngritën anës rrugëve me gjerësi

¹¹ sh.p. I takoi Civilizimit Perëndimor të Romës së ditëve të sotme t'i ndërtonte rrethinat e lulëzuara që mund t'i kishte ndërtuar ai Klasik.

¹² sh.s. σώμα - helenisht [soma] - trup fizik i një gjallese, por edhe grup njerëzish, apo trupë ushtarake.

¹³ sh.s. Sinecizëm - term i përdorur në Greqinë antike për bashkimin e fshatrave në Polis-e, apo Qytete-Shtete.

¹⁴ sh.s. cité - frëngjisht - qytet i vogël, më herët përdorur në kuptimin e një qyteti të vogël të fortifikuar në stil kështjelle.

¹⁵ sh.a. Friedlander, *Sittengeschichte Roms*, I, faqe 5. Krahasoni këtë me Samarrën, që kishte një popullatë shumë herë më të vogël. "Qyteti Klasik i Vonë në tokë Arabe ishte po aq jo-Klasik në këtë pikë sa edhe në të tjerat". Rrethinat e lulëzuara të Antiokisë ishin të famshme në të gjithë Lindjen.

vetëm tre deri pesë metra ¹⁶ në lartësi që nuk janë parë kurrë në Europën Perëndimore dhe mund të shihen vetëm në pak qytete të Amerikës. Pranë Kapitolit çatitë pothuajse arritën nivelin e qafës së kodrës ¹⁷. Mirëpo qytetet e shkëlqyera gjigante bëhen gjithmonë edhe streha të varfërisë së vajtueshme dhe zakoneve të degraduara, dhe papafingot dhe mansardat, bodrumet dhe oborret e pasëm, kultivuan një tip të ri njeriu të zhvoshkur – si në Bagdad, Babiloni dhe Tenoktitlan, ashtu dhe në Londrën dhe Berlinin e ditëve të sotme. Diodorusi tregon për një mbret Egjyptian të përmbysur që ishte katandisur të jetonte në një nga këto kate të larta të banesave të mjerueshme me qera të Romës.

Por asnjë mjerim, asnjë shtrëngim, as edhe vetë pamja e qartë e çmendurisë së këtij zhvillimi, nuk mjafton për ta neutralizuar forcën tërheqëse të këtyre krijimeve demonike. Rrota e Destinit rrotullohet deri në fund; lindja e Qytetit kumton vdekjen e tij. Kokë për kokë, shtëpiza e fshatit dhe blloku i apartamenteve janë të lidhur me njëri tjetrin aq sa lidhet shpirti me intelektin, gjaku me gurin. Mirëpo "Koha" nuk është frazë "abstrakte", por një emër që i është dhënë realitetit të Së Pakthyeshme. Këtu ka vetëm përpara, dhe kurrë pas. Shumë kohë më parë fshati lindi qytezën dhe e ushqeui me gjakun e tij më të mirë. Tani qyteti gjigant i thith edhe palcën fshatit, duke kërkuar dhe përpirë në mënyrë të pangopur dhe të vazhdueshme prurje të freskëta njerëzore, derisa lëshohet dhe vdes në mes të një vendi të shkretuar dhe pothuajse të pabanueshëm. Sapo

¹⁶ sh.a. Qyteti që ndërtoi për vete në Tel-el-Amarna "Julian Femohuesi" Egjyptian - Amenofisi IV (Akhenatoni) - kishte rrugë me gjerësi deri në 45 m.

¹⁷ sh.a. Pöhlmann, *Aus Altertum und Gegenwart* (1910), faqe 211 e vazhdim.

bukuria e plotë mëkatore e kësaj mrekullie të fundit të historisë e mbërthen viktimën e saj, ajo kurrë nuk e lejon më atë të shkojë. Njerëzit primitivë mund të largohen nga vendi dhe të enden lart e poshtë mbi dhe, por nomadi intelektual kurrë. Malli për qytetin e madh është më therës se çdo lloj nostalgjie tjetër. Shtëpia për të është cilido prej këtyre qyteteve gjigante, por edhe fshati më i afërt do të ishte territor i huaj. Ai më parë do të vdiste mbi trotuar sesa të kthehej “pas” te toka. Edhe pse të neveritur prej të shtirurit, edhe pse të lodhur prej mijëra dritave farfuritëse, *taedium vitae*¹⁸ që në fund mposht shumicën, nuk i lejon të zgjidhen nga robëria. Ata e marrin Qytetin me vete kudo në mal apo në det. Ata e kanë humbur tokën brenda vetes dhe kurrë më nuk do ta gjejnë jashtë.

Ajo që e bën njeriun e qyteteve botërore të paaftë për të jetuar kudo tjetër përveçse këtyre terreneve artificiale është se pulsi kozmik brenda qenies së tij vjen vazhdimisht në rënie, ndërsa tensionet e vetëdijes-në-zgjim të tij bëhen gjithnjë e më të rrezikshme. Duhet kujtuar se në mikrokozmosin shtazor, është ana në-zgjim, ajo kafshërore, që dominon anën bimore, atë të qenies, dhe jo e kundërta. Pulsi dhe tensioni, gjaku dhe intelekti, Destini dhe Shkak-Pasoja, qëndrojnë përballë njëri-tjetrit si fshati në lulëzim me qytetin e gurtë, si diçka që ekziston *vetvetiu* me një tjetër që ekziston në varësi. Tensionin, pa pulsin kozmik që t’i japë atij shpirt, është rruga drejt asgjësë. Mirëpo Civilizimi nuk është asgjë më tepër sesa tension. Koka, e të gjithë njerëzve të shquar të Civilizimeve, dominohet ekskluzivisht nga një shprehje e tensionit ekstrem. Inteligjenca është vetëm kapaciteti për kuptim nën tension të lartë, dhe në çdo Kulturë këto koka janë tipat e njerëzve të saj të fundit – mjafton vetëm t’i krahasosh ato me kokat e

¹⁸ sh.s. *Tedium vitae* - latinisht - lodhje, shkrehje, mërzi nga jeta.

fshatarëve, kur rastisin të shfaqen në vorbullat e rrugëve të jetës së qytetit të madh. Kalimi, gjithashtu, nga mençuria fshatare – “dinakëria”, zgjuarsia amësore, instinkti, bazuar në ndjesinë e pulsit të jetës ashtu si dhe te kafshët e tjera – përmes shpirtit të qytetit drejt inteligjencës kozmopolitane – vetë tingëllima e mprehtë e fjalëve të së cilës tradhëton zhdukjen e themelit të hershëm kozmik – mund të përshkruhet si zvogëlim i vazhdueshëm i ndjenjës së Destinit dhe shtim i shfrenuar i kërkesave si rrjedhim i veprimit të Shkak-Pasojës. Inteligjenca është zëvendësimi i jetës në mënyrë të pavetëdijshme me ushtrimin e asaj me mendim, mjeshtërisht, por pa gjak dhe pa fryt. Fytyra e inteligjencës është e ngjashme në të gjitha racat – ajo që mungon në to është, pikërisht, raca. Sa më e dobët ndjesia e domosdoshmërisë për vetëshfaqjen e Qenies, aq më tepër rritet zakoni i “të sqaruarit”, dhe aq më tepër frika nga vetëdija-në-zgjim rreket të fashitet me metoda shkak-pasojë. Prej këtij rrjedh edhe përthithja e njohurisë përmes demonstrueshmërisë, dhe zëvendësimi i besimit me teorinë shkencore, me mitin shkak-pasojë. Prej këtij rrjedh, gjithashtu dhe paraja-në-abstraksion thjesht si shkak-pasojë e jetës ekonomike, në kontrast me shkëmbimin fshatar, që është pulsime dhe jo sisteme tensionesh.

Tensioni, kur është bërë intelektual, nuk njeh asnjë formë tjetër çtensionimi përveç asaj specifike të qytetit-botëror – që do të thotë, *détente*¹⁹, relaksim, shkëputje. Loja e vërtetë, *joie de vivre*²⁰, kënaqësia, dehja, janë prodhime të pulsit kozmik dhe si të tilla jo më të kapshme në thelbin e tyre. Mirëpo çlirimi i punës së rëndë dhe intensive të trurit përmes të kundërtës – teveqelësisë së praktikuar me vetëdije – i tensionit intelektual

¹⁹ sh.s. *détente* – frëngjisht – limonti.

²⁰ sh.s. *joie de vivre* – frëngjisht – lumturi dhe shijim i jetës.

përmes tensionit trupor të sportit, i tensionit trupor përmes tendosjes sensuale në ndjekje të "kënaqësisë", dhe i tendosjes shpirtërore pas "eksitimit" të basteve dhe garave, i logjikës së pastër të punës së përditshme me misticizëm të shijuar me vetëdije – e tëra kjo është e përbashkët për qytetet-botërore të të gjitha Civilizimeve. Kinemanë ²¹, Ekspresionizmin, Teozofinë, ndeshjet e boksit, vallet zezake, pokerin, dhe garat – këto i gjeje të gjitha në Romë. Në fakt studiuesi mund ta shtrinte kërkimin e tij gjithashtu edhe në qytetet-botërore Indiane, Kineze dhe Arabe. Për të përmendur vetëm një shembull, nëse lexon Kama-Sutrën kupton se përse Budizmi u bën apel edhe shijeve të burrave, dhe atëherë skenat e luftës me dema të Pallatit të Knososit ²² do të mund të shiheshin me një sy krejt tjetër. Ishte një kult, pa dyshim, në themel të tyre, por ama kishte interes për të në përgjithësi, ashtu si edhe në Romë për kultin në modë të Isisit në lagjen e Cirkut Maksimus.

²¹ sh.s. Në kohën e shkrimit të këtij libri (1922), Kinemaja ishte akoma në nivel primitiv dhe pa një perspektivë të qartë zhvillimi, aq sa me të drejtë mund edhe të konsiderohej si kombinim tepër baziko-utilitar i arteve (teatri) dhe teknikave (fotografia) ekzistuese, një kinema dy-përmasore, planore. Kinemaja e vërtetë Perëndimore, ajo tre-përmasore, hapësinore, vjen më 1933, me filmin dokumentar Gjerman *Triumfi i Vullnetit*, nga *Leni Riefenstahl*. Përse i përket lidhjes me Romën autori me siguri i referohet pajisjeve primitive të përdorura për animacionin e imazheve të llojeve Fenakistoskopë, Zoetropë dhe Stroboskopë të njohura aty, prototipet e hershme të të cilave datojnë që prej 3000 p.e.s..

²² sh.s. Qyteti i Knososit, Kretë, 2000-1100 p.e.s.. Në kulmin e tij më 1700 p.e.s. popullata arriti në 100,000 banorë.

❖ Shterpësia dhe Shpërbërja

nga Kapitulli IV

Qytetet dhe Popujt. (A) Shpirti i Qytetit

Dhe atëherë, kur Qenia është çrrënjosur mjaftueshëm ndërkohë që Vetëdija-Në-Zgjim është tendosur sa duhet, papritur ngre krye nën dritën e qartë të historisë një dukuri që qëndronte e fshehur tinëzisht prej kohësh dhe tani bën përpara për t'i dhënë fund dramës – *shterpësia e njeriut të civilizuar*. Kjo nuk është diçka që mund të kuptohet vetëm si çështje Shkak-Pasojë (ashtu si mëse natyrshëm është përpjekur ta kuptojë shkenca moderne); ajo duhet kuptuar si kthesë *metafizike* thelbësore drejt vdekjes. Njeriu i fundit i qytetit botëror *nuk do* më të jetojë – ai mund të vazhdojë të kapet pas jetës si individ, por jo si tip, jo si totalitet, ai vetëm sa gjen strehë tek ekzistenca kolektive, veçori e së cilës është eliminimi i frikës nga vdekja. Ajo që e mbush fshatarin e vërtetë me frikë të thellë dhe të pashpjegueshme, mendimi se familja dhe emri mund të

shuhen, tashmë e ka humbur kuptimin. Vazhdimësia e vijës së gjakut në botën e dukshme nuk është më detyrë gjaku, ndërsa destini i të qenit i fundit i kësaj vije nuk shihet më si fund i botës. Fëmijët nuk vijnë më në jetë, jo për ndonjë pamundësi, por në radhë të parë sepse intelijenca në kulmin e intensitetit nuk mundet më të gjejë asnjë arsye për qenien e tyre. Le ta provojë lexuesi të zhytet në shpirtin e fshatarit. Ai u vendos në ngastrën e tij që prej kohërave të hershme²³, apo la thonjtë duke punuar në të, derdhi djersë dhe gjak për të. Ai është i rrënjësuar në të si pasardhës i stërgjyshërve dhe si stërgjysh i pasardhësve të mëtejshëm. Shtëpia e tij, prona e tij, këtu nënkupton, jo një lidhje të përkohshme të një personi me një send që shtrihet në hapësirën e pak viteve, por një bashkim të brendshëm dhe të vazhdueshëm të tokës së *përjetshme* me gjakun e *përjetshëm*. Pikërisht kjo bindje mistike për ngulim bën që nga epokat e mëdha të ciklit – përtëritja, lindja, dhe vdekja – të burojnë ai element i magjishëm metafizik që kondensohet në simbolizmin e zakoneve dhe besimeve që i kanë të gjithë njerëzit e lidhur me tokën. Për “njerëzit e fundit” e gjitha kjo është tretur dhe lënë pas. Intelijenca dhe shterpësia ecin krah për krah në familjet e vjetra, popujt e vjetër, dhe në Kulturat e vjetra, jo vetëm se në secilin mikrokozmos elementi kafshëror i lidhur me vargonj dhe i tejtendosur po e përpin elementin bimor, por edhe sepse vetëdija-në-zgjim e merr si të mirëqenë dhe normale se qenia u kontrollon prej shkak-pasojës. Atë që njeriu i inteligjencës, në veçanti dhe në mënyrë karakteristike, e etiketon si “impuls natyral” apo “forcë-e-jetës”, ai jo vetëm që e kupton si shkak-pasojë, por edhe e vlerëson si të tillë, duke i caktuar asaj një

²³ sh.a. Disa vite më parë një fshatar francez u bë i famshëm sepse ngastra e tokës së vet punohej nga familja e tij që prej shekullit të nëntë.

vend mes nevojave të tij të tjera ashtu siç e gjykon ai vetë. Kur mendimi i zakonshëm i njerëzve të kultivuar në ekstrem fillon ta konsiderojë "të pasurit fëmijë" si çështje *pro* dhe *kundra*, atëherë pika e kthesës së madhe ka mbërritur.

Sepse Natyra nuk do t'ia dijë për *pro* dhe *kundra*. Kudo ku ka jetë të vërtetë, mbretëron një logjikë e brendshme organike, një "ajo", një shtysë, që është skajshmërisht e pavarur nga vetëdija-në-zgjim, me lidhjet e saj shkak-pasojë, dhe në të vërtetë edhe e pavëzhguar prej saj. Riprodhimi i shpejtë i popujve primitivë është *dukuri natyrale*, për të cilën as që është menduar ndonjëherë, dhe aq më pak vlerësuar si për dobinë apo dëmin e saj. Kur në çështje jete qoftë edhe flitet për parashtrim arsyesh, atëherë vetë jeta është bërë e diskutueshme. Në këtë pikë fillon kufizimi i mirëllogaritur i numrit të lindjeve. Në botën Klasike kjo praktikë u vajtua nga Polibiusi i cili e quajti si rrënimin e Greqisë, e megjithatë edhe atëherë kur e tha ai ishte ngulitur prej shumë kohësh në qytetet e mëdha; në kohërat pasrendëse të Romës u përhap në mënyrë tronditëse. Në fillim u shpjegua me mjerimin ekonomik të kohës, më vonë as që u mundua ta shpjegonte kush. Dhe në atë pikë, gjithashtu, në Indinë Budiste si edhe në Babiloni, në Romë si edhe në qytetet tona, zgjedhja e burrit për një grua që do të jetë, jo më nëna e fëmijëve të tij si mes fshatarëve dhe primitivëve, por "shoqja e tij e jetës", kthehet në çështje mendësie. Shfaqet martesë e Ibsenit, "afriteti i lartë shpirtëror" në të cilin të dyja palët janë "të lirë" – të lirë, që do të thotë, si intelijenca, të lirë nga kushtimi rrënjëthellë i gjakut për të vazhduar veten, dhe bëhet e mundur për njëfarë Shou që të thotë se "sa kohë që gruaja nuk zhvishet nga të qenit grua, nga detyra ndaj burrit, ndaj fëmijëve, ndaj shoqërisë, ndaj ligjit, dhe ndaj kujtdo përveç vetvetes, ajo nuk

mund ta emancipojë veten”²⁴. Gruaja parësore, gruaja fshatare, është *nënë*. E gjithë dëshira e zjarrtë që ka në zemër që prej fëmijërisë përmblihet në këtë fjalë të vetme. Mirëpo tani na shfaqet gruaja e Ibsenit, partnerja, heroina e një letërsie të tërë megalopolitane nga drama Veriore dhe deri te novela Pariziane. Në vend të fëmijëve, ajo ka konflikte shpirtërore; martesë na qenka një lloj mjeshtërie në nivel arti për arritjen e “mirëkuptimit të dyanshëm”. Është njësoj rasti i kundërshtisë ndaj fëmijëve të zonjave Amerikane, që nuk do ta humbin sezonin për asgjë, me atë të Parizianes që trembet se mos i dashuri do ta braktisë, apo me atë të një heroine të Ibsenit që “i përket vetvetes” – ato të gjitha i përkasin vetvetes dhe janë të gjitha të pafrytshme. I njëjti fakt, në lidhje me të njëjtat argumente, gjendet në Aleksandri, Romë, dhe, natyrshëm, edhe në çdo shoqëri tjetër të civilizuar – dhe pa u vënë shumë re edhe në atë ku u rrit Buda. Në Helenizëm dhe në shekullin e nëntëmbëdhjetë, si dhe në kohërat e Lao-Cesë²⁵ dhe të doktrinës Çarvake²⁶, gjendet një etikë për inteligjencën pa fëmijë, si edhe letërsi e llojit të konflikteve të brendshme të Norës dhe Nanës²⁷. “Natalisti”, që kishte akoma një paraqitje të nderuar në ditët e Verterit, kthehet në diçka provinciale. Babai i shumë fëmijëve është subjekt karikature për qytetin e madh; Ibsenit kjo nuk i shpëtoi, dhe e paraqiti në *Komedinë e Dashurisë*.

Në këtë pikë të gjitha Civilizimet hyjnë në një fazë shpopullimi tronditës që zgjat për shekuj. E tërë piramida e njeriut kultural

²⁴ sh.a. Shou (George Bernard Shaw) te *Kuintesenca e Ibsenit*.

²⁵ sh.s. Lao-Ce, themelues i Taoizmit Kinez.

²⁶ sh.p. Doktrina Çarvake, një materializëm i lashtë Hindu.

²⁷ sh.s. Nora, personazh i Ibsenit në dramën Shtëpia e Kukullës. Nana, personazh i Emil Zolasë në romanin me të njëjtin emër.

shembet. Shkërmoqet që nga maja, në fillim qytetet botërore, pastaj format provinciale, pastaj edhe i gjithë vendi, gjaku më i mirë i të cilit u derdh pa pushim drejt qyteteve, vetëm për t'i mbajtur ata gjallë edhe për ca kohë. Në fund, mbetet vetëm gjaku primitiv, por tashmë i zhveshur nga elementët e tij më të fortë dhe më premtues. Kjo mbetje është *tipi Fellah* ²⁸.

Në ka diçka që ka treguar faktin se Shkak-Pasoja nuk ka të bëjë aspak me historinë, është e mirënjohura "rënie" e Klasikes, që ndodhi shumë kohë përpara shpërthimit të migrantëve gjermanë ²⁹. Imperiumi gëzonte paqe absolute; ishte i pasur dhe shumë i zhvilluar; ishte i mirëorganizuar; në vargun e Çezarëve nga Nerva te Markus Aurelius ³⁰ pati burra shteti ashtu siç nuk i ka parë Çezarizmi i asnjë Civilizimi tjetër; e megjithatë popullata u tkurr, shpejt dhe masivisht. Ligjet e dëshpëruara të Augustit për martesën dhe fëmijët – në mes tyre edhe *Lex de maritandis ordinibus*, që e trembën shoqërinë Romake më tepër sesa humbja e legjioneve të Varusit ³¹ – adoptimet në masë, sjellja e pandalshme e ushtarëve me

²⁸ sh.s. Fellah – në shumës Fellaheen, fjalë zhargon në Anglisht, huazuar nga fjala Arabe *falaha* që do të thotë bujk, punues i tokës, e përdorur për të përshkruar popullatën ruralo-fshatare të vendeve Arabe dhe Sirisë në kohën kur aty u shfaqën Anglezët.

²⁹ sh.a. Për sa pasoi shikoni Eduard Meyer, *Kleine Schriften* (1910).

³⁰ sh.s. Nerva dhe Markus Aurelius – Perandorë të Romës, sunduan përkatësisht gjatë viteve 96 - 97 dhe 161 - 180.

³¹ sh.s. Oktavian Augusti - Perandori i parë i Romës, nip i Jul Çezarit, sundoi 27 p.e.s. – 14 e.s.. *Lex de maritandis ordinibus* - ligje të vendosura më 18 p.e.s. me qëllim uljen e degjenerimit shoqëror dhe shtimin e numrit të lindjeve. Varus - gjeneral romak, që në vitin 9 e.s. në pyllin Teutoburg të Gjermanisë humbi pothuajse të gjithë ushtrinë (tre legjione) në një betejë tre ditore me fiset gjermane të udhëhequra nga Armini, dhe vrau veten në fund të saj.

origjinë barbare për të mbushur fshatrat e zbrazur, bamirësitë e pafundme në ushqime të Nervës dhe Trajanit³² për fëmijët e prindërve të varfër – asgjë nuk dha efekt për ta frenuar procesin. Italia, pastaj Afrika e Veriut dhe Galia, dhe në fund Spanja, të cilat nën Çezarët e hershëm kishin qenë nga pjesët me popullatë më të dendur të Perandorisë, u zbrazën dhe u shkretuan. Thënia e famshme e Plinit – që kaq shumë dhe me të drejtë citohet sot për ekonominë kombëtare – "*Latifundia perdidere Italiam, iam, vero et provincias*"³³ e sheh procesin në rend të kundërt; zotërimet e mëdha nuk do ishin katandisur kurrë në atë gjendje sikur fshatarësia të mos ishte përthithur nga qytetet, në mos në mënyrë të hapur, të paktën në të pandalshme, dhe po të mos e kishte braktisur tokën. E vërteta tronditëse më në fund u duk qartë me dekretin e Pertinaksit³⁴, në vitin 193, sipas të cilit kushdo në Itali apo nga provincat, lejohej të merrte në zotërim një tokë djerrë, dhe nëse e punonte atë, ta mbante si pronë të tij të ligjshme. Studenti i historisë duhet vetëm ta kthejë vëmendjen me seriozitet drejt Civilizimeve të tjera për të gjetur të njëjtat dukuri gjithandej. Shpopullimi mund të dallohet qartësisht në sfondin e Perandorisë së Re Egjyptiane, sidomos nga dinastia XIX e lart. Gjerësi rrugësh si ato të Amenofisit IV në Tel-el-Amarna – dyzet e pesë metra – do të kishin qenë të papërfytyrueshme me popullatën më të dendur të kohëve të vjetra. Sulmi i "njerëzvetë-detit" gjithashtu, u arrit të ndalej vetëm me shumë sforcim – shanset e tyre për sukses nuk qenë aspak më të vogla nga ato

³² sh.s. Trajani – Perandor i Romës, sundoi gjatë viteve 98 – 117.

³³ sh.s. "*Latifundia perdidere Italiam, iam, vero et provincias*" – latinisht – "Latifondistët e shkatërruan Italinë, më tej edhe provincat", nga Plini (i Vjetri), shkrimtar, natyralist, ushtarak, dhe filozof Romak, 23 - 79 e.s..

³⁴ sh.s. Pertinaks - Perandor i Romës, Janar-Mars 193.

të Gjermanëve të shekullit të katërt *karshi* botës Romane. Dhe në fund depërtimi i vazhdueshëm i Libianëve në Deltë kulmoi me marrjen e pushtetit nga njëri prej udhëheqësve të tyre, më 945 p.e.s. – pikërisht ashtu siç e mori Odoaceri më 476 ³⁵. Mirëpo e njëjta prirje vërehet edhe në historinë e Budizmit politik pas Çezarit Asoka ³⁶. Nëse popullata e Majave me tërë kuptimin e fjalës u zhduk brenda një kohe shumë të shkurtër pas pushtimit Spanjoll, dhe qytetet e tyre madhështore të zbrazura u mbuluan nga xhungla, kjo nuk provon vetëm brutalitetin e pushtuesve – i cili sidoqoftë do të kishte qenë i pafuqishëm përballë forcës vetërinuese të një njerëzie Kulture të re dhe të frytshme – por edhe që ishte një zhdukje nga brenda e cila pa dyshim vazhdonte prej kohësh. Dhe nëse kthehemi në civilizimin tonë, vërejmë se familjet e vjetra të fisnikërisë Franceze në më të shumtën e rasteve nuk u shfarosën nga Revolucioni, por filluan të zhduken pas 1815-s, dhe se shterpësia e tyre u përhap edhe te borgjezia, dhe, që prej 1870-s, edhe tek ajo fshatarësi që vetë ai Revolucion pothuajse e krijoi nga fillimi. Në Angli, dhe në Shtetet e Bashkuara – sidomos në lindje, aty ku soji është më i miri dhe më i vjetri – procesi i “vetëvrasjes raciale” i denoncuar nga Ruzvelti ka kohë që vazhdon në përmasa masive.

Rrjedhimisht gjejmë kudo në këto Civilizime se si qytetet në fazë të hershme provinciale kthehen në qytete gjigante që në fund të rrugëjetës mbeten të zbrazëta, dhe masat e tyre të

³⁵ sh.s. Flavius Odoacer, ushtarak i etnisë gjermane, mbreti i parë i Italisë 476 - 493.

³⁶ sh.a. Dimë se masa të tilla për promovimin e shtimit të popullatës janë ndërmarrë në Kinën e shekullit të tretë p.e.s., saktësisht në Epokën Augustiane të zhvillimit Kinez. Referojuni Artur fon Rostorn – Jeta Sociale e Kinezëve (1919).

gurta ofrojnë mbrojtje të sigurt për popullata të vogla fellahini të strehuara në to ashtu siç strehoheshin dikur në shpella dhe shtëpi ujore mbi drunj njerëzit e Epokës së Gurit ³⁷. Samarra u braktis në shekullin e dhjetë. Pataliputra, kryeqyteti i Asokës, ishte një shkretëtirë e pamatë shtëpish të zbrazëta kur u vizitua nga udhëtari Kinez Hsinan-tang rreth vitit 635, dhe shumë nga qytetet e mëdha të Majave mendohet të kenë qenë në po atë gjendje në kohën e Kortezeit. Në një varg shkrimtarësh Klasikë, që nga Polibiusi dhe më tej ³⁸ lexojmë për qytete të vjetra të famshme, ku anës rrugëve kishte vetëm rrënoja të zbrazëta dhe të shembura, ku në forum dhe gjimnaz kullosnin bagëtitë, dhe ku amfiteatri ishte një fushë e mbjellë, ku mbinin statuja dhe platforma bustesh ³⁹. Në shekullin e pestë Roma kishte një popullatë sa atë të një fshati, mirëpo pallatet e saj perandorake ishin akoma të banueshme.

Ky është pra, përfundimi i historisë së qytetit; duke lulëzuar nga një qendër-shkëmbimi primitive në një Qytet-Kultural dhe në fund në një qytet-botëror, ai ua flijon së pari gjakun dhe shpirtin e krijuesve të tij nevojave të këtij zhvillimi madhështor, dhe pastaj lulen e fundit të këtij lulëzimi shpirtit të Civilizimit – dhe kështu, i dënuar, ecën përpara drejt vetëshkatërrimit të tij përfundimtar.

³⁷ sh.p. Amfiteatrot e Nimës dhe Aries ishin mbushur me qytetarë të dorës së tretë që përdornin muret e tyre të jashtme si fortifikime.

³⁸ sh.a. Strabo, Pausanias, Dio Chrysostom, Avienus, etj.; shikoni Eduard Meyer, *Kleine Schriften*, faqe. 164, dhe vazhdim.

³⁹ sh.p. Vetë Koloseumi i Romës me kohë degradoi aq sa në librat udhërrëfyes të kohës lexojmë se “flora e tij kishte qenë e famshme” – në rrënojat e tij jetonin 410 specie kafshësh të egra. Nëse kjo mund të ndodhë në Romë, atëherë nuk kemi pse habitemi me pushtimin e shpejtë, pothuajse katastrofik, të qyteteve Maja nga bimësia tropikale.

❖ **Nga Primitivizmi te Fellahini**

nga Kapitulli VI

Qytetet dhe Popujt. (C) Primitivët, Popujt
Kulturalë, Fellahini

Në fillim, kur vendi ishte pa qytete, ishte fisnikëria ajo që përfaqësonte kombin në kuptimin më të lartë të fjalës. Fshatarësia, "e përjetshme" dhe e pahistori, ishte popull që *përpara* agimit të Kulturës, dhe në tiparet e saj themelore vazhdoi të mbetej popull primitiv, duke i mbijetuar rënies së radhës së formës së kombit. "Kombi", si çdo simbol tjetër madhor i Kulturës, është një privilegj që ushqehet nga një pakicë tepër e ngushtë; ata që e kanë, e kanë atë të lindur, ashtu si njerëzit janë të lindur për artin apo filozofinë, dhe dallimet mes krijuesit, kritikut, laikut, apo diçkaje të ngjashme, shfaqen edhe aty – njësoj si në një Polis klasik, në një konsensus Jahudi, ashtu edhe në një popull Perëndimor. Kur një popull ngrihet me zjarr të luftojë për nderin dhe lirinë e tij, është gjithmonë një pakicë ajo që në të vërtetë ndez shumicën. Populli "zgjohet" – kjo është diçka më shumë sesa një shprehje

e figurshme, sepse vetëm kështu dhe aty del në pah vetëdija-në-zgjim e së tërës. Të gjithë këta individë "ne"-ja e djeshme e të cilëve kënaqej me horizontin e një shtëpie, një pune, dhe ndoshta edhe të një qyteti të lindjes, papritur në të sotmen kthehen në burra të asgjëje më pak sesa të një Populli. Mendimi dhe ndjenja e tyre, Ego-ja e tyre, dhe bashkë me to edhe "ajo"-ja brenda tyre, shndërrohen deri në thellësitë më të mëdha. Bëhen *historike*. Dhe atëherë edhe fshatari i pahistori bëhet pjesëtar i kombit, dhe zbardh një agim në të cilin ai e përjeton historinë në vend se vetëm ta lërë atë t'i kalojë pranë.

Mirëpo në qytetet-botërore, përveç një pakice që ka histori dhe e përjeton atë për së gjalli, e ndjen, dhe përpiket ta udhëheqë kombin, ngrihet edhe një tjetër pakicë e pakohë dhe e pahistori, njerëz të letrave, njerëz jo të destinit, por të arsyeve dhe shkaqeve, njerëz që janë shkëputur përbrenda nga puls i gjakut dhe i qenies, vetëdije të zgjuara në mendim absolut të cilat nuk munden më të gjejnë një domethënie "të arsyeshme" për idenë kombëtare. Kozmopolitanizmi është vetëm bashkësi e vetëdijeve-në-zgjim të inteligjencave. Brenda tij qëndron urrejtja për Destin, dhe mbi të gjitha për historinë si shprehje e Destinit. Gjithçka kombëtare i përket racës – aq shumë sa e ka të pamundur të gjejë një gjuhë për veten, e ngathët në gjithçka që kërkon mendim, e plogësht deri në pikën e fatalizmit. *Kozmopolitanizmi është letërsi* dhe mbetet letërsi, shumë i fortë në arsye, shumë i dobët në mbrojtjen e tyre përveçse me më tepër arsye, në vend se t'i mbrojë ato me gjak.

Dhe sa më shumë atëherë, që kjo pakicë e një intelekt i tejet superior zgjedh armën intelektuale, aq më shumë ajo mundet të veprojë kështu sa kohë që qytetet-botë janë intelekt i pastër, i parrënjë, dhe për nga vetë hipoteza tipar i zakonshëm i

civilizimit. Të lindurit qytetarë-të-botës, pacifistët e botës, dhe botë-paqtuesit – njësoj si në Kinën e “Shteteve Ndërluftuese”, në Indinë Budiste, në epokën Helenistike, dhe në botën Perëndimore sot – janë *udhëheqësit shpirtërorë të fellahinit*. “*Panem et circenses*” është vetëm një formulë tjetër për *pacifizmin*⁴⁰. Në historinë e të gjitha Kulturave gjendet një element anti-kombëtar, pavarësisht nga dëshmitë që kemi apo jo. Mendimi i drejtuar vetëm nga vetja ka qenë gjithmonë i huaj për jetën, dhe si rrjedhim i huaj për historinë, joluftarak, i paracë. I hidhni një sy Klasicizmit dhe Humanizmit tonë, Sofistëve të Athinës, Budës dhe Lao-Cesë – për të mos përmendur përbuzjen pasionante ndaj të gjithë nacionalizmave të shfaqur nga kampionët e mëdhenj të këndvështimit-botëror filozofik dhe fetar. Sado ndryshofshin rastet mes tyre, ata kanë një të përbashkët, atë që ndjesia e racës; instinkti politik (dhe rrjedhimisht kombëtar) për faktin (“mirë a keq është vendi im”), shtysa për të qenë subjekt i zhvillimit dhe jo objekt i tij (sepse o njëra o tjetra do të jetë) – me një fjalë, *vullneti*-për-pushtet – u dashka të tërhiqet për t’i hapur rrugë një prirjeje standardet e së cilës në më të shumtën e rasteve vendosen nga njerëz të cilëve u mungon impulsi origjinal, por që edhe më tepër këtë të fundit e zëvendësojnë me logjikën e tyre; burra shtëpiakë, strukur në botën e tyre të të vërtetave, idealeve, dhe Utopive; burra librash që besojnë se mund të zëvendësojnë aktualen me

⁴⁰ sh.s. *Panem et Circenses* – latinisht – bukë dhe cirk. Në Civilizimin Klasik cirk quhej arena e gladiatorëve, ku bëheshin luftimet mes tyre, apo me kafshë të egra, por edhe ekzekutimet e të dënuarve të rangut të ulët. Meqenëse ndeshjet pasonin njëra-tjetrën, edhe gjatë gjithë ditës, ishte praktikë normale që publiku i gjerë, përfshirë gratë dhe fëmijët, të ushqeheshin gjatë spektaklit. Termin e formuloi i pari poeti Romak Juvenali, i fund-shekullit të parë dhe fillimit të të dytit, në *Satirat* e tij, si koncept të joshjes dhe rryshfetimit të turmave të metropolit për qëllime politike.

logjikën, forcën e fakteve me drejtësi abstrakte, Destinini me Arsyen. Fillon me frikacakët e përjetshëm që tërhiqen nga realiteti nëpër qela, dhoma studimi dhe bashkësi shpirtërore, duke shpallur kotësinë e punëve të kësaj bote, dhe përfundon në çdo Kulturë me apostujt e paqes botërore. Çdo popull ka të tilla (folur historikisht) prodhime skarco. Edhe kokat e tyre fizionomikisht përbëjnë në vetvete një grup. Në "historinë e intelektit" ata qëndrojnë lart – dhe midis tyre numërohen shumë emra të shquar – por e parë nga këndvështrimi i historisë reale, ata janë të paefektshëm.

Destini i një kombi të kredhur në ngjarjet e botës së tij varet nga fakti se deri sa ia dalin cilësitë e tij raciale që t'i bëjnë këto ngjarje historikisht të paefektshme kundër tij. Ndoshta edhe sot mund të demonstrohet se si në botën e shteteve Kineze mbretëria Cin fitoi (250 p.e.s.) sepse ishte e vetmja që e mbajti veten larg ndjesive Taoiste. Mirë a keq, populli Romak triumfoi mbi të gjithë të tjerët në botën Klasike sepse ishte i vetmi që u tregua i aftë në izolimin e drejtimit të politikës prej instinkteve fellahin të Helenizmit.

Kombi është njerëzi e sjellë në formë të gjallë. Rezultati praktik i të gjitha teorive botë-përmirësuese është gjithmonë *një masë e paformë dhe si e tillë e pahistori*. Të gjithë botë-përmirësuesit dhe qytetarët-e-botës u qëndrojnë idealeve të fellahinit, paçka në e dinë këtë apo jo. *Suksesi i tyre do të thotë abdikim historik i kombit në favor, jo të paqes së përjetshme, por të një kombi tjetër*. Paqja botërore është gjithmonë vendim i njëanshëm. Për perandorët-ushtarë të kohërave të vona dhe banda-mbretërit Gjermanikë, *Pax Romana*⁴¹ kishte vetëm rëndësinë praktike të

⁴¹ sh.s. Pax Romana - latinisht - Paqja Romake, 27 p.e.s. - 180 e.s., ishte një periudhë e gjatë paqeje relative dhe stabiliteti që fillon me

kthimit të një popullate të paformë njëqind milionëshe në vetëm një objekt të vullnetit-për-pushtet të grupeve të vogla të luftëtarëve. Kjo paqe kushtoi sakrifica paqësore të tilla sa para tyre humbjet në betejën e Kanës ⁴² duken asgjë. Botët Babilonase, Kineze, Indiane, Egjyptiane kalojnë nga duart e një pushtuesi në ato të një tjetri, dhe është vetë gjaku i tyre ai që paguan për përplasjen. Kjo është paqja – e tyre. Kur Mongolët pushtuan Mesopotaminë më 1401, ata ngritën një piramidë me kafkat e njëqind mijë banorëve të Bagdadit, që nuk e mbrojti veten. Nga këndvështrimi intelektual, pa dyshim, zhdukja e kombeve e vendos botën-e-fellahinit mbi historinë, më në fund të civilizuar njëherë e përgjithmonë. Mirëpo në mbretërinë e fakteve ajo kthehet në gjendje natyrale, në të cilën alternon mes nënshtrimit të gjatë dhe zemërimeve të shkurtra që me gjithë gjakderdhjen – paqja-botërore këtë kurrë nuk e pakëson – asgjë nuk ndryshon. Në kohërat e hershme e derdhën gjakun për veten e tyre; tani duhet ta derdhin për të tjerët, dhe në më të shumtën vetëm për zbavitjen e të tjerëve – ky është ndryshimi. Një udhëheqës i vendosur që mbledh rreth vetes dhjetë mijë aventurierë mund të bëjë ç'të dojë. Po të ishte e gjithë bota një Imperium i vetëm, do të kishte qenë vetëm

marrjen e pushtetit në Luftën e fundit Civile të Republikës Romake nga Çezar Augusti, Perandori i Parë i Romës, themelues i ligjeve Romake, dhe mbaron me vdekjen e Markus Aureliusit. Gjatë kësaj periudhe dyqind vjeçare perandoria Romake arriti zgjerimin e saj më të madh si edhe maksimumin e popullatës, deri në 70 milion banorë, që në atë kohë llogaritej sa një e treta e popullatës së botës.

⁴² sh.s. Beteja e Kanës (216 p.e.s.) është një nga betejat e Luftës së Dytë Punike që u zhvillua në Apulia, në juglindje të Italisë, në të cilën Kartagjenasit nën Hanibalin asgjësuan ushtrinë më të madhe që kishte mbledhur ndonjëherë Roma, duke i rrezikuar asaj seriozisht ekzistencën.

hapësira më e madhe e përfytyrueshme për shfrytëzim nga të tillë heronj pushtues.

"*Lever doodt als Sklav* (më mirë i vdekur sesa skllav)" është një thënie e vjetër fshatare Friziane ⁴³. E kundërta ka qenë zgjedhja e çdo Civilizimi të Vonë, dhe çdo Civilizimi të Vonë i është dashur vetë ta provojë se sa shumë kushton kjo zgjedhje.

⁴³ sh.s. Frizianët ishin një tribu e lashtë Gjermane e vendosur në bregdetin nga Hollanda në Gjermani nga shekulli 4 p.e.s..

❖ **Burri dhe Gruaja**

nga Kapitulli X

Shteti, (A) Problemi i Shtresave -
Fisnikëria dhe Kleri

Apollo dhe Dafne, gravurë në bronz, 1942, nga Arno Breker

Një sekret I PAMATË i rrjedhave kozmike që i quajmë Jetë është ndarja e tyre në dy gjini. Që në rrjedhat e jetës së botës bimore, lidhur pazgjidhshmërisht me tokën ashtu siç është ajo, ato fillojnë ndarjen e tyre, siç na e tregon simboli i lules - në diçka që *është* kjo ekzistencë dhe në një tjetër që e çon atë përpara. Kafshët janë të lira, botë të vogla brenda një bote të madhe - kozmikes - mikrokozmosse të mbyllura të vendosura përballë makrokozmosit. Dhe sa më shumë që mbretëria e kafshëve shpalos historinë e saj me gjithnjë e më tepër

vendosmëri, aq më shumë shpalos veten drejtimi i dyanshëm i genies së dyanshme, mashkullore dhe femërore.

Femërorja qëndron më pranë Kozmikes. I ka rrënjët më thellë në tokë dhe përfshihet menjëherë në ritmet e mëdha ciklike të Natyrës. Mashkullorja është më e lirë, më shtazore, më e lëvizshme - si ndaj ndjesive dhe kuptimit ashtu edhe ndaj çdo gjëje tjetër - më syhapur dhe më e tendosur.

Mashkulli e jeton Destinini për së gjalli, dhe *e kupton* Shkak-Pasojën, logjikën rastësore të Së Kryerës. Femra, në të kundërt, është vetë Destini dhe Koha, dhe logjika organike e Kryerjes, dhe pikërisht për këtë arsye parimi i Shkak-Pasojës është përjetë i huaj për të. Kurdoherë që Burri ka dashur t'i japë formë të prekshme Destinit të tij ai e ka ndjerë ta bëjë këtë në formë femërore, dhe e ka quajtuar atë Moira, Parse, Norne⁴⁴. Hyjnia supreme nuk është asnjëherë vetë Destini, por gjithmonë përfaqësuesja ose zotëruesja e tij - tamam ashtu si një burrë e përfaqëson ose e zotëron një grua. Gjithashtu në kohërat e hershme ishte gruaja vegimtarja, dhe jo sepse ajo e di të ardhmen, por sepse ajo është e ardhmja. Prifti vetëm sa e interpreton orakullin; është gruaja orakulli, dhe është vetë Koha që flet përmes saj.

Burri *bën* Histori, gruaja është Histori. Në këtë gjë, çuditërisht edhe të qartë edhe enigmatike, kemi një domethënie të dyanshme në çdo ngjarje jetësore, nga njëra anë e ndjejmë rrjedhën kozmike ashtu siç është, dhe nga ana tjetër zinxhiri i gjatë i individëve të njëpasnjëshëm na kthen pas te vetë mikrokozmosët si pritës, mbajtës dhe ruajtës të rrjedhës. Është

⁴⁴ sh.s. emrat e Fatave që turrnin, mbledhnin dhe prisnin fillin e fatit, respektivisht në mitologjitë Helene, Latine dhe Norvegjeze.

kjo histori "e dytë" që është tipike mashkullore - politike, shoqërore, më e vetëdijshme, më e lirë, dhe më e trazuar sesa tjetra. Shkon pas thellë në botën shtazore, dhe gjen shprehjen e saj më të lartë historiko-botërore dhe simbolike në rrugëjetët e Kulturave të mëdha. Femërorja, në të kundërt, është parësorja, e përjetshmja, amësorja, bimorja (sepse bima gjithmonë ka diçka femërore në vetvete), *historia jokulturale e zinxhirit të brezave*, që kurrë nuk ndryshon, por kalon njëtrajtësisht dhe qetësisht përmes qenieve të të gjitha specieve, njerëzve dhe kafshëve, përmes të gjitha Kulturave jetëshkurtra individuale. Në retrospektivë, është sinonim i vetë Jetës. Kjo histori gjithashtu nuk është pa betejat dhe tragjeditë e saj. Gruaja e arrin fitoren e saj nga shtrati i lindjes. Actekët - Romakët e Kulturës Meksikane e nderonin gruan që lindte njësoj si luftëtarin në fushëbetejë, dhe nëse ajo vdiste, varrosej me të njëjtat nderime si heroi i rënë. Politika e përjetshme e Gruas është pushtimi i Burrit, përmes të cilit ajo bëhet nëna e fëmijëve, përmes të cilit ajo bëhet Histori, Destin dhe E Ardhme. Objektivi i druajtjes së saj të thellë, i finesës së saj taktike, është gjithmonë babai i birit të saj. Burri, në të kundërt, qendra e rëndesës e të cilit shtrihet me themel në llojin tjetër të Historisë, e do atë djalë si djalin *e tij*, si trashëgues dhe bartës të gjakut dhe traditës historike të tij.

Këtu, te burri dhe gruaja, *dy llojet e Historisë* luftojnë për pushtet. Gruaja është e fortë dhe e plotë ashtu siç është, ajo e përjeton Burrin dhe Djemtë vetëm në lidhje me vetveten dhe rolin e saj të paracaktuar. Në qenien mashkullore, në të kundërt, ka një lloj kontradikte; ai është burri, mirëpo është edhe diçka tjetër, që gruaja as e kupton dhe as e pranon, dhe e ndjen si grabitje dhe dhunë mbi atë që është më e shenjta për të. Kjo luftë sekrete dhe thelbësore e gjinive është luftuar që kur lindën sekset, dhe do të vazhdojë - e heshtur, e hidhur, pa

false, pa mëshirë - sa kohë që ato të ekzistojnë. Edhe në të gjithashtu ka politika, beteja, aleanca, traktate, dhe *tradhëti*. Ndjenjat racore të dashurisë dhe urrejtjes, që burojnë nga thellësitë e formimit të botës dhe instinkteve drejtuese janë mbizotëruese mes gjinive - dhe me fuqi më të madhe dhe më të mistershme sesa në çdo Histori tjetër që zhvillohet mes burrave. Ka lirika dashurie dhe lirika lufte, kërcime dashurie dhe kërcime lufte, ka dy lloje tragjedi - *Otello* dhe *Makbeth*. Mirëpo asgjë e botës politike nuk mundet as edhe të fillojë të krahasohet me humnerat e hakmarrjes së një Klitemnestre apo një Krimhilde ⁴⁵.

Dhe kështu gruaja e urren këtë Histori tjetër - politikën e burrit - të cilën ajo kurrë nuk e kupton, dhe ku gjithçka që sheh është se si ajo ia rrëmben djemtë. E çfarë vlen për të triumfi i një beteje që ka zhdukur fitoret e një mijë shtretërve amësorë? Historia e burrit e sakrifikon atë të gruas në dobi të vetes, dhe sigurisht që ka gjithashtu edhe heroizëm femëror, që i sjell me krenari djemtë drejt sakrificës (Katerina Sforca në muret e Imolas), por gjithsesi ka qenë, është, dhe gjithmonë do të jetë një politikë sekrete e gruas – madje edhe e femrës së botës shtazore - që të përpiqet ta tërheqë burrin e saj larg llojit të tij të historisë dhe ta mbështjellë atë trup e shpirt me historinë e saj "bimore" të zinxhirit të brezave - që do të thotë, brenda asaj vetë. E megjithatë gjithçka e arritur në historinë-e-burrit është përmbushur në beteja nën klithmat e vatrave dhe shtëpive, grave dhe fëmijëve, racës dhe fisit, ku vetë objekti ishte

⁴⁵ sh.s. Klitemnestra – gruaja e Agamemnonit në eposin Akeian. Vrau Agamemnonin si hakmarrje për fljimin e vajzës së tyre në nisje të fushatës së Trojës. Krimhilda – gruaja e Zigrifrit në eposin Gjermanik të Nibelungëve. E manipuluar nga armiqtë e Zigrifrit bashkëpunoi në vrasjen e tij duke i treguar kundërshtarit pikën e tij të dobët.

mbrojtja dhe mbajtja në këmbë e kësaj historie të lindjes dhe vdekjes. Konflikti i burrit me burrin është gjithmonë për llogari të gjakut, të gruas. *Gruaja, si Kohë, është ajo për të cilën ekziston vetë historia.*

Gruaja që bart racë brenda vetes e ndjen këtë edhe pa e ditur. Ajo është Destini, ajo luan Destinën. Drama fillon me përleshjen e burrave për zotërimin e saj - Helena, dhe tragjedia e Karmenit, Katerina e Dytë, dhe historia e Napoleonit me Desire Klarinë, e cila në fund e hodhi Bernadotin në krah të armiqve të tij - dhe nuk është vetëm dramë njerëzore, sepse kjo përleshje fillon që poshtë në botën shtazore dhe mbush historinë e të gjitha specieve. Dhe kulmon me atë që merr në dorë, si nënë, grua apo dashnore, Destinën e perandorëve - Halgerda në sagën Njal⁴⁶, mbretëresha Franke Brunhilda, Marozia që ua dha Selinë e Shenjtë burrave që zgjodhi vetë. Burri ngjitet lart në historinë e tij derisa merr në duar të ardhmen e një vendi - dhe më pas vjen gruaja dhe e detyron atë t'i bjerë asaj në gjunjë. Popuj dhe shtete mund të shkojnë në shkatërrim për këtë gjë, mirëpo në historinë e saj ajo ka triumfuar. Në një analizë të fundit, ky është gjithmonë qëllimi i ambicjes politike të një gruaje bartëse të racës⁴⁷.

⁴⁶ sh.s. Halgerda – personazh i sagës Islandeze Njal, që përshkruan ngjarje të viteve 960 – 1020. Brunhilda, 543 – 613, mbretëreshë e Austrazisë (veri-lindja e Francës). Marozia, 890 – 937, fisnike Romane e përfolur si dashnore e Papës Sergius III.

⁴⁷ sh.a. Dhe vetëm kur gratë pushojnë së pasuri racë mjaftueshëm për të patur apo dashur fëmijë, vetëm kur ato pushojnë së qeni histori, bëhet e mundur për to që të bëjnë ose të kopjojnë historinë e burrave. Anasjelltas, është shumë domethënëse që ne e kemi zakon që mendimtarët, doktrinarët, entuziastët e humanizmit dhe prirjeve antipolitike - t'i quajmë "plakaruqe". Ata përpiqen të imitojnë historinë tjetër, atë të grave, megjithëse - nuk mundën.

❖ Shtypi. Vetëasgjësimi i Demokracisë prej Parasë

nga Kapitulli XII

Shteti. (C) Filozofia e Politikës

Baruti dhe shtypshkrimi i përkasin njëri-tjetrit – që të dy u zbuluan në kulmin e Gotikes, që të dy u ngritën prej mendimit teknik Gjermanik – *si dy* mjetet *më* madhore të taktikës Faustiane të distancës. Reformimi i periudhës së Vonë u bë dëshmitar i përdorimit të parë të trakteve si dhe të armëve të zjarrit në fushëbetejë, ndërsa në fillimet e Civilizimit Revolucionari Francez u bë dëshmitar i stuhisë së parë të pamfleteve në vjeshtën e 1788-s si dhe i zjarrit të parë masiv të artillerisë në Valmi⁴⁸. Mirëpo pas kësaj fjala e shtypshkruar, e prodhuar në

⁴⁸ sh.s. Valmy - frëngjisht - Beteja e Valmisë, u zhvillua më 20 Shtator 1792 mes trupave Prusiane dhe atyre revolucionare Franceze, dhe u mbyll me fitoren e këtyre të fundit duke siguruar vazhdimësinë e Revolucionit. Gëte, dëshmitar i betejës, shkroi në mënyrë profetike: "sot filloi një epokë e re e historisë së botës".

sasi të mëdha dhe e shpërndarë në hapësira të pamata, u kthye në një armë të mistershme në duart e atij që dinte se si ta përdorte. Në Francë, deri më 1788-n, ishte akoma çështje e shprehjes së bindjeve personale, ndërsa Anglia një gjë të tillë e kishte lënë pas me kohë, dhe e bënte me paramendim prodhimin e përshtypjeve për lexuesin. Lufta e artikujve, trakteve, dhe kujtimeve biografike të rreme, që bëri Londra kundër Napoleonit nga brenda Francës është shembulli i parë i madh i saj. Fletushkat e shpërndara që nga Periudha e Rilindjes u shndërruan në "shtyp" – term i anonimitetit më të lartë të mundshëm. Tani është *fushata e shtypit* ajo që shërben për ta zgjatur – apo për ta përgatitur – luftën përmes mjetesh alternative, dhe kjo bëri që strategjia e luftimit në avanpost, mashtrimit, befasisë, dhe sulmeve, të zhvillohej përgjatë shekullit të nëntëmbëdhjetë në shkallë të tillë aq sa një luftë mund të humbej akoma pa qëlluar qoftë edhe një armë e vetme – sepse ndërkohë atë e kishte fituar Shtypin.

Sot jetojmë kaq të gjunjëzuar nën bombardimin e kësaj artilerie intelektuale sa është shumë e vështirë për dikë të arrijë atë pavarësi të brendshme që duhet për ta parë qartë këtë dramë monstruoze. Vullneti-për-pushtet që vepron pas një maske tërësisht demokratike e ka përfunduar kaq mirë kryeveprën e vet sa ndjenja e lirisë që ka objekti në të vërtetë vetëm sa miklohet prej skllavërisë më të plotë që ka ekzistuar ndonjëherë. Mendja e borgjezisë liberale krenohet me heqjen e çensurës, kësaj pengese të fundit, ndërkohë që diktatori i shtypit – Northklajf!⁴⁹ – e mban nën kontroll bandën e skllavërve të tij lexues me kamzhikun e vet të kryeartikujve, telegrameve, dhe fotografive. *Demokracia, përmes gazetës së*

⁴⁹ sh.s. Lordi Northklajf (Northcliffe) - Alfred Harmsworth, Viskont i Parë Northklajf (1865 - 1922), gazetar Britanik dhe manjat i shtypit.

saj, e zhduku plotësisht librin nga jeta mendore e popullit. Bota e librave, shumëllojshmëria e këndvështrimeve të së cilës çoi përpara mendimin përzgjedhës dhe atë kritik, sot është diçka e vyer dhe nën zotërimin e vetëm një pakice. Populli e lexon atë gazetë, gazetën "e tij", që hyn në shtëpitë e milionave nga dera kryesore, që i bën magji intelektit nga agimi deri në mbrëmje, dhe e la librin në harresë në sajë të formatit të saj më tërheqës, dhe nëse ndodh që ndonjë libër apo disa prej tyre fillojnë e bëhen të njohur, atëherë ajo i frenon dhe i eleminon efektet e tyre të mundshme duke u bërë një "përmbledhje".

Çfarë është e vërteta? Për shumicën, ajo që dëgjon dhe sheh vazhdimisht. Tek tuk diçka edhe mund të kapet për të hedhur bazat e përcaktimit të një "të vërtete" – por ajo që gjen është thjesht e vërteta *e saj*. Tjetrën, të vërtetën publike të çastit, e vetmja që vlen për sa i përket efektit dhe suksesit të botës së fakteve, sot është Shtypi që e prodhon. E vërtetë është ajo që do Shtypi të jetë. Komandantët e tij i shkaktojnë, i shndërrojnë, dhe i zëvendësojnë këto të vërteta. Tre javë punë me shtypin, dhe të vërtetën e merr vesh gjithkush⁵⁰. Bazat e saj janë të pakundërshtueshme sa kohë që paraja është aty e pranishme për t'i mbajtur ato të pacënuara. Edhe retorika Klasike

⁵⁰ sh.a. Shembulli më mbresëlënës i kësaj për brezat e ardhshëm do të jetë çështja e "fajit të Luftës", çështje që përmbledhet në: kush e zotëron fuqinë, përmes kontrollit të shtypit dhe telegrafit në të gjitha cepat e botës, që t'i japë opinionit botëror atë të vërtetë që i duhet për synimet e tij politike dhe që ta ruajë atë si të tillë për sa kohë që t'i duhet. Një pyetje krejt e ndryshme (që ngatërrohet me të parën vetëm në Gjermani) është ajo thjesht shkencore: në interes të kujt ishte që një ngjarje për të cilën ishte gati që më parë një letërsi e tërë të ndodhte pikërisht në verën e 1914-s?

gjithashtu, bëhej për efekt dhe jo përmbajtje – siç na e tregon shkëlqyeshëm Shekspiri tek oratoria mortore e Antonit – por ajo kufizohej vetëm tek audienca fizike e çastit ⁵¹. Ajo që kërkon dinamizmi i shtypit tonë është *efektshmëri e përhershme*. Duhet t'i mbajë mendjet e njerëzve vazhdimisht nën ndikimin e tij. Argumentet e tij përmbysen sapo përparësia e fuqisë financiare kalon te kundër-argumentet në një kohë që këto të fundit ua nxjerr njerëzve edhe më shpesh para syve dhe veshëve. Në këtë moment gjilpëra e busullës së opinionit publik luhatet drejt polit më të fortë. Të gjithëve u mbushet mendja në çast me të vërtetën e re, ndërsa e pandehin veten se kanë zbuluar ndonjë gabim.

Me shtypin politik lidhet edhe kërkesa për edukim shkollor të përgjithshëm, që në botën Klasike mungonte tërësisht. Në këtë kërkesë gjendet një element – krejt i pavetëdijshëm – i dëshirës për ta udhëhequr grigjën, si objekt të politikës partiake, nën rrezën e veprimit të fuqisë së gazetës. Idealisti i demokracisë së hershme e shihte edukimin popullor thjesht dhe vetëm si mendjendritje, pa asnjë *arrière pensée* ⁵², e madje gjen edhe sot aty këtu mendje të tilla të dobëta që entuziazmohen për Lirinë e Shtypit – mirëpo është pikërisht kjo që ua sheshon rrugën Çezarëve të ardhshëm të botës së shtypit. Ata që mësuan shkrim dhe këndim tani i nënshtrohen fuqisë së tyre, ndërsa demokracia e Vonë, me vetëvendosjen e saj

⁵¹ sh.s. Oratoria e Mark Antonit para trupit të Jul Çezarit të vrarë prej Senatorëve komplotistë nuk është thjesht shprehje e triumfit të efektit mbi përmbajtjen, por aty ku arti i lartë takon historinë e lartë - tragjedia Jul Çezari e Shekspirit - edhe një prej shembujve më të shkëlqyer të marrëdhënies udhëheqës - turmë (e metropolit).

⁵² sh.s. *arrière pensée* - frëngjisht - prapamendim.

largpamëse, i lidh njerëzit plotësisht dhe në vazhdimësi me forcat të cilave u bindet fjala e shtypshkruar.

Në përballjet e ditëve të sotme taktika është ajo e çarmatosjes së kundërshtarit. Në fëmijërinë e fuqisë së saj të pasofistikuar gazeta hoqi keq prej çensurës zyrtare që e patën ngritur si vetëmbrojtje kampionët e traditës, në një kohë që borgjezia çirrej me të lartë se liria e shpirtit po vihej në rrezik. Dhe tani turma ecën në rrugën e saj e patrazuar; e ka fituar njëherë e mirë lirinë e saj. Mirëpo në prapaskenë janë shfaqur forca të reja, të padukshme, që po e luftojnë njëra-tjetrën duke e blerë shtypin. Gazeta ndryshon padronë pa e vënë re aspak lexuesi, *dhe bashkë me të edhe ai vetë*⁵³. Edhe këtu gjithashtu forca e parasë triumfon dhe e nënshton shpirtin e lirë në shërbim të saj. Asnjë zbutës nuk ka më tepër fuqi mbi kafshët e tij. E ndërsen popullin si masë lexuesish dhe e bën atë të shpërthejë rrugëve dhe të turret drejt shënjestrës së treguar, duke mbjellë tmerr dhe thyer xhama; vetëm një shenjë personelit të shtypit dhe ai do të zbutet e do të shkojë në shtëpi. Shtypi i sotëm është një ushtri e mirëorganizuar që ka krahët dhe degët e saj, me gazetarët si oficerë, dhe lexuesit si ushtarë. Mirëpo edhe këtu, si në çdo ushtri, ushtari bindet verbërisht, në një kohë që synimet e luftimeve dhe planet e veprimit ndryshojnë pa dijeninë e tij. Lexuesi nuk e di qëllimin për të cilin po përdoret, dhe as

⁵³ sh.a. Gjatë përgatitjeve për Luftën Botërore shtypi i vendeve të tëra u mor nën kontrollin financiar të Londrës dhe Parisit, ndërsa niveli i njerëzve që punonin në të ra në atë të një skllavërie intelektuale të pakualifikuar. Sa më demokratike të jetë forma e brendshme e një kombi, aq më me gatishmëri dhe plotësisht i dorëzohet ai rrezikut. Ky është stili i shekullit të njëzet. Në ditët e sotme një demokrat i shkollës së vjetër do të kërkonte, jo lirinë e shtypit, por liri nga shtypi; mirëpo ndërkohë udhëheqësit janë kthyer në ca honxhobonxho që u duhet të sigurojnë pozicionet e tyre karshi masave.

që lejohet ta dijë, e madje as edhe rolin që i është caktuar të luajë. Një karikaturë më e llahtarshme e lirisë së mendimit sesa kjo zor se mund të përfytyrohet. Më parë njeriu nuk guxonte të mendonte lirisht. Tani guxon, por nuk mundet; vullneti i tij për të menduar është vetëm gatishmëri për të menduar sipas urdhërave, dhe gjithë këtë ai e ndjen si liri *të tij*.

Dhe ana tjetër e kësaj lirie të vonuar – gjithkujt i lejohet të thotë çfarë të dojë, *mirëpo* është Shtypi ai që ka lirinë ta shpallë apo jo lajmin e asaj që u tha. Mund ta dënojë me vdekje çdo "të vërtetë" thjesht duke mos ia treguar atë botës – një çensurë e tmerrshme heshtjeje, që bëhet edhe më e fuqishme prej faktit se masat e lexuesve të gazetave janë absolutisht të pavetëdijshme se ajo ekziston ⁵⁴. Këtu, si gjithmonë në dhimbjet e lindjes së Çezarizmit, shfaqet një prije e kohës së pranverës që shkoi ⁵⁵. Tani qarku i ngjarjeve po mbyllet. Njësoj si në ndërtimet e hekur-betonit shpërthen përpara edhe njëherë shprehja e vullnetit të hershëm Gotik, edhe pse e ftohtë, e kontrolluar, e Civilizuar, po ashtu edhe vullneti i hekurt i Kishës Gotike për pushtet mbi shpirtat rishfaqet si – "liri e demokracisë". Predikimi nga njëra anë, dhe gazeta nga tjetra, po ia marrin krahët Epokës së "librit". Librat janë shprehje personale, kurse predikimi dhe gazeta u binden një *qëllimi* jopersonal. Vitet e Skolasticizmit na ofrojnë shembullin e vetëm në historinë botërore të një disipline intelektuale që u zbatua universalisht dhe nuk lejoi asnjë shkrim, asnjë fjalim, dhe asnjë mendim t'i dilte ballazi për të kundërshtuar unitetin e *vullnetit* të saj. Kjo është dinamikë e shpirtit. Njerëzimi Klasik, Indian, apo ai Kinez do të ishte

⁵⁴ sh.a. Djegia e madhe e Librave në Kinë (faqe 433) ishte gjë e vogël krahasuar më këtë.

⁵⁵ sh.a. Rënia e Perëndimit, Vol. II, faqe 434.

Ilahtarisur prej një tabloje të tillë. Mirëpo përsëriten të njëjtat gjëra, dhe si rezultat i *pashmangshëm* i liberalizmit Europiano-Amerikan – “despotizmi i lirisë kundër tiranisë”, siç e tha edhe Robespierri. Në vend të turrës së druve tani është heshtja e thellë. Diktatura e udhëheqësve të partive bazohet mbi atë të Shtypit. Përmes forcës së parasë konkurrentët përpiqen t’i shkëpusin lexuesit – madje më tepër se aq, popujt – *en masse*⁵⁶ nga rezistenca e tyre në aleancë dhe t’ua stërvisin mendjen ashtu siç duan ata. Dhe gjithë sa mësojnë këto masa në këtë stërvitje të mendjes është ajo që u lejohet të dinë – është një vullnet më i lartë ai që ua bën bashkë copat e mozaikut të tyre për botën. Tani individit nuk ka më detyrime të stilit ushtarak, si dikur me princat Barokë – tani mund t’i fshikullosh shpirtrat e tyre me artikuj, telegrame, dhe me fotografi (Northklajf!) derisa të *çirren* për armë dhe t’i detyrojnë udhëheqësit e tyre të fillojnë një konflikt në të cilin ata vetë *deshën* të detyrohen.

Ky është fundi i Demokracisë. Nëse në botën e të vërtetave është *prova* ajo që vendos gjithçka, në atë të fakteve është *suksesi*. Sukses do të thotë që një qenie triumfon mbi të tjerat. Në fund është jeta ajo që fitoi, ndërsa ëndrrat e botë-përmirësuesve dolën të ishin asgjë më tepër sesa mjete të natyrave *zotëruese*. Në Demokracinë e Vonë, *raca* çan përpara fuqishëm dhe idealet ose i kthen në skllavëri të saj ose i flak përdhe me përcmim. Kështu ka qenë, gjithashtu, edhe në Tebën Egjyptiane, në Romë, në Kinë – mirëpo në asnjë Civilizim tjetër vullneti-për-pushtet nuk e ka shprehur veten në formë kaq të paepur sa në këtë tonin. Mendimi i masës, dhe rrjedhimisht edhe veprimi, mbahet nën trysni të hekurt – arsye për të cilën, dhe vetëm për të cilën, njerëzit lejohen të lexojnë dhe të votojnë – që do të thotë, nën një skllavëri të dyfishtë –

⁵⁶ sh.s. en masse – frëngjisht – në masë.

ndërkohë që partitë kthehen në shpura të bindura të një pakice, dhe pothuajse po i prek hija e Çezarizmit që po vjen. Parlamentet e shekullit të njëzet do të bëhen siç u bë kurora angleze në të nëntëmbëdhjetin, salltanete solemne të zbrazëta. Sot janë të drejtat e popullit ato që u nxirren para syve turmave si dikur skeptri dhe kurora, dhe sa më tepër të përpikta aq me më pak brendi – kjo ishte edhe arsyeja se pse *i kujdesshmi* August nuk e humbte kurrë mundësinë që ta vinte theksin te zakonet e vjetra dhe të nderuara Romake të lirisë. Mirëpo fuqia po transferohet edhe sot, dhe po njësoj zgjedhjet po degjenerojnë edhe për ne në po atë komedi që ishin edhe në Romë. Paraja i organizon zgjedhjet në interes të atyre që e zotërojnë ⁵⁷, ndërsa puna e zgjedhjeve është kthyer në një shfaqje të parapërgatitur që luhet në skenë si vetëvendosje popullore. Nëse në fillimet e tyre zgjedhjet ishin *revolucion në formë të ligjshme* ⁵⁸, këto forma kanë shteruar, dhe ajo që ndodh është se kur politikat e parasë bëhen të padurueshme gjindja e “zgjedh” edhe njëherë Destinën e saj me anë të metodave primitive të dhunës dhe gjakut.

Nëpërmjet parasë, demokracia fillon dhe shkatërron veten, pasi paraja ka shkatërruar intelektin. Mirëpo, pikërisht se iluzioni që aktualiteti mund t’i lejojë vetes të përmirësohet prej ideve të

⁵⁷ sh.a. Ky është edhe sekret i përse të gjitha partitë radikale (domethënë të varfra) kthehen medoemos në mjete të fuqive të parasë, të Equite-ve, të Bursës. Teorikisht armiku i tyre është Kapitali, mirëpo në praktikë ato sulmojnë, jo Bursën, por Traditën për llogari të Bursës. Kjo është po kaq e vërtetë në ditët e sotme sa ç’ishte edhe në periudhën Grakiane, si edhe në çdo vend. Pesëdhjetë për qind e udhëheqësve të masave blihen me para, zyra, dhe mundësira për t’iu “futur punëve me themel”, dhe me vete sjellin edhe të gjithë partinë.

⁵⁸ sh.a. Rënia e Perëndimit, Vol. II, faqe 415.

ndonjë Zenoje apo Marksii është arratisur⁵⁹; dhe se njerëzit kanë mësuar se në mbretërinë e realitetit vullneti i një force *mund të përmbysët vetëm nga ai i një tjetre* (sepse kjo është përvoja e madhe njerëzore e periudhave të Shteteve Ndërluftuese); ja ku zgjohet më në fund një dëshirë e zjarrtë për të gjitha traditat e hershme dhe të vjera që kanë mbetur akoma gjallë. Njerëzit janë rraskapitur deri në pështirosje nga ekonomia e parasë. Ata po presin shpëtim nga çdokund dhe çfarëdo, ata kërkojnë diçka që të ketë nder të vërtetë kalorsiak, fisnikëri të brendshme, vetësakrifikim dhe detyrë. Dhe tani agon dita kur fuqitë e gjakut tashmë të pjekura në formë, që racionalizmi i Megalopolit i pati shtypur, fillojnë dhe zgjohen në thellësi të tyre. Gjithçka që i përket traditës dinastike dhe asaj fisnikërie të vjetër që ia ka dalë mbanë ta ruajë veten për të ardhmen, gjithçka që ka etikë aq të lartë sa nuk e përfill paranë, gjithçka që është e shëndetshme së brendshmi sa duhet, me fjalët e Frederikut të Madh, *shërbyesi – shërbyesi dashamirës* – i Shtetit, punëpalodhuri, vetësakrifikuesi⁶⁰, gjithë sa kam përshkruar tjetërkund me një fjalë të vetme si Socializëm në kontrast me Kapitalizmin⁶¹ – e gjitha kjo papritmazi bëhet qendra e forcave gjigante të jetës. Çezarizmi *rritet* në dheun e Demokracisë, mirëpo rrënjët e tij shtrihen thellë në traditën e nëndheshme të gjakut. Fuqia e Çezarit Klasik buronte nga Tribunati, ndërsa dinjiteti dhe rrjedhimisht edhe qëndrueshmëria nga fakti se ishte Dinast. Edhe këtu gjithashtu zgjohet sërish shpirti i Gotikes së vjetër. Shpirti i urdhërave kalorsiakë mposht Vikingizmin plaçkitës. Ndoshta të

⁵⁹ sh.s. Zeno - filozof para-Sokratik i Athinës, 495 - 430 p.e.s..

⁶⁰ sh.s. Shërbyesi - theksimi i dyfishtë i fjalës nga Autori i referohet atyre të Frederikut të Madh të Prusisë (1712 - 1786): "Unë jam Shërbyesi i parë i Shtetit" – si përcaktim të pozicionit të tij.

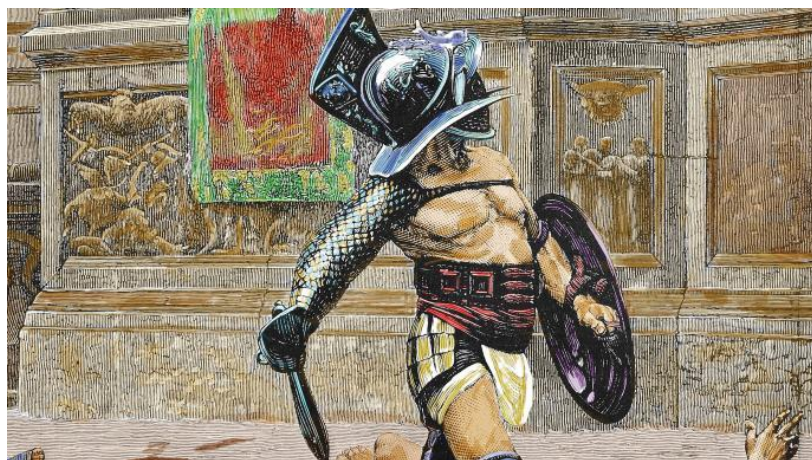
⁶¹ sh.a. Shiko Prusianizmi dhe Socializmi, faqe 41 dhe vazhdim.

fuqishmit e së ardhmes mund ta zotërojnë botën si pronë të tyre private – sepse forma e lartë politike e Kulturës është rrënuar pa kthim – mirëpo kjo nuk ka rëndësi, sepse, sado e paformë dhe e pakufi qoftë fuqia e tyre, ajo e ka një detyrë. Dhe kjo detyrë është kujdesi i palodhur për botën ashtu siç është, që është krejt e kundërta e mosinteresimit të epokës së fuqisë së parasë, dhe kërkon nder dhe vetëdije të lartë. Mirëpo është pikërisht kjo edhe arsyeja që tani fillon beteja përfundimtare mes Demokracisë dhe Çezarizmit, mes forcave udhëheqëse të diktaturës së ekonomisë së parasë dhe vullnetit-për-rend të *pastër politik* të Çezarëve. Dhe për ta kuptuar këtë *betejë përfundimtare mes Ekonomisë dhe Politikës*, ku kjo e fundit e *ripushton* mbretërinë e saj, na duhet të hedhim një vështrim mbi fizionominë e historisë ekonomike.

❖ **Beteja e fundit e Parasë dhe Politikës, Fitorja e Gjaket**

nga Kapitulli XIV

Forma e Botës së Jetës Ekonomike, (B)
Makina

Mirëpo, është gjithashtu titanike masakra që ka bërë paraja mbi këtë forcë intelektuale ⁶². Edhe industria është e lidhur me tokën sikurse fshatarësia. Edhe ajo e ka një ngulim, dhe materialet që i duhen burojnë edhe ato nga toka. Vetëm financa e lartë është *krejtësisht* e lirë, krejtësisht e pakapshme. Që prej 1789-s bankat, dhe bashkë me to bursat, janë zhvilluar mbi nevojën gjithnjë e më në rritje të industrisë për kredi, si një fuqi më vete, dhe ato duan (siç do paraja në çdo Civilizim) të

⁶² sh.s. Më lart në këtë vepër është folur për shtresën inxhinieriko-tekniciene, krijim ekskluziv i teknikës të Kulturës Faustiane dhe pjesë integrale e saj.

jenë e vetmja fuqi. Përleshja e lashtë mes ekonomive prodhuese dhe atyre përvetësuese tashmë intensifikohet në një gjigantomani të heshtur intelektual, që luftohet në librallogaritë e qyteteve botërore. Kjo betejë është përpjekja e dëshpëruar e mendimit teknik për të ruajtur lirinë e tij nga mendimi i parasë⁶³.

Diktatura e parasë marshon përpara, drejt kulmit të saj material, në Civilizimin Faustian si edhe në cilindo tjetër. Dhe tani ndodh diçka që është e kapshme vetëm për atë që e ka kuptuar thelbin e parasë. Po të ishte plotësisht e pakapshme, atëherë ekzistenca e saj do ishte e përjetshme - por, duke qenë edhe ajo një formë mendimi, *do të shuhet në çastin kur do ta ketë shteruar mendimin e botës së saj ekonomike*, dhe nuk do të ketë më material për t'u ushqyer. Mësyu në botën e fshatarit dhe e luajti tokën vendit; mendimi i saj shndërroi çdo lloj zejtarie të mundshme; sot qëndron fitimtare mbi industrinë për ta kthyer punën prodhuese të sipërmarrësit, inxhinierit dhe punëtorit në plaçkë të saj. Makina me shpurën e saj njerëzore, mbretëresha e vërtetë e këtij shekulli, është në rrezik gllabërimit nga një forcë më e madhe. Por me këtë, edhe paraja gjithashtu, është në fund të suksesit të saj, dhe ja ku vjen edhe

⁶³ sh.a Krahësuar me këtë përplasje të fuqishme të njerëzve të çeliktë me cilësi raciale dhe intelekto të pamata – të cilën qytetari i zakonshëm as e vëzhgon, as e kupton - beteja thjeshtë për interesa mes klasës punëdhënëse dhe Socializmit të punëtorëve, zhytet në kotësi kur vëzhgohet nga distanca e këndvështrimit historik për botën. Lëvizja e klasës punëtore është vetëm *ajo që duan udhëheqësit e saj të jetë*, urrejtja për pronarin ka kohë që është rreshtuar në shërbim të bursës. Komunizmi praktik dhe "lufta-e-klasave" e tij - sot një frazë prej kohësh e dalë boje dhe e vjetëruar - nuk është asgjë më tepër sesa lakeu i besuar i Kapitalit të madh, që ky i fundit di ta përdorë shumë mirë.

konflikti i fundit, ai në të cilin çdo Civilizim merr formën e tij përfundimtare - konflikti *mes* parasë dhe gjakut.

Ardhja e Çezarizmit shkërmoq diktaturën e parasë dhe armën e saj politike, demokracinë. Pas një triumfi të gjatë të ekonomisë së qytetit-botëror dhe interesave të saj mbi forcën krijuese politike, ana politike e jetës në fund e tregon veten si më e forta e të dyjave. Shpata është fitimtare mbi paranë, vullneti për pushtet e nënshtron edhe njëherë vullnetin për plaçkitje. Nëse i quajmë këto forca të parasë "Kapitalizëm"⁶⁴, atëherë mund të përcaktojmë si Socializëm vullnetin për të sjellë në jetë një rend të fuqishëm politiko-ekonomik që i kapërcen të gjitha interesat klasore, një sistem të urtësisë *fisnike* dhe ndjenjës së detyrës, që e mban të tërën në kushte perfekte për betejën vendimtare të historisë, dhe kjo betejë është gjithashtu ajo mes parasë dhe ligjit⁶⁵. Fuqitë ekonomike *private* duan shtigje të lira për përvetësimin e burimeve të mëdha. Asnjë legjislacion nuk duhet t'ua zërë rrugën. Ato duan t'i bëjnë vetë ligjet, në interes të tyre, dhe për këtë qëllim përdorin mjetin që e krijuan për veten e tyre, demokracinë, partinë e sponsorizuar. Për t'i rezistuar këtij sulmi të furishëm ligjit i nevojitet një traditë e lartë dhe ambicje e familjeve të forta, që e gjejnë vetëpërbushjen jo në bërjen mal të pasurive, por në ushtrimin e detyrave të shtetarisë së vërtetë, përmbi dhe përtej çdo përfitimi monetar. *Një forcë mund të përmbysët vetëm nga një forcë tjetër*, asnjëherë nga një parim, dhe për t'u përballur me paranë, kjo është e fundit forcë që ka mbetur. Paranë e përmbys dhe e shfuqizon vetëm gjaku. *Jeta* është alfa dhe

⁶⁴ sh.a. Në këtë kuptim atij i përket edhe vetë lëvizja punëtore me politikën e saj të interesit, sa kohë që objektivi nuk është tejkalimi i vlerave të parasë, por vetëm zotërimi i tyre.

⁶⁵ sh.a. Rënia e Perëndimit, Vol. II, faqe 345.

omega, rrjedha kozmike në formë mikrokozmiqe. Është *fakti* i fakteve në botën-si-histori. Përballë ritmit të parezistueshëm të zinxhirit të brezave, gjithçka e ngritur nga vetëdija-në-zgjim në botën e saj intelektuale në fund tretet dhe humb. Gjithmonë në Histori është jeta dhe vetëm jeta - cilësia e racës, triumfi i vullnetit për pushtet - dhe jo fitorja e të vërtetave, zbulimet, apo paratë e dy të parave. *Historia botërore është historia e arenës*, dhe ajo gjithmonë ka vendosur në favor të jetës më të fortë, më të plotësuar, dhe më të vetësigurtë, i ka dekretuar asaj, me plot gojën, të drejtën e ekzistencës, pavarësisht se sa do të qëndronte kjo e drejtë përballë një gjyqi të ndërgjegjes. Gjithmonë e ka sakrifikuar të vërtetën dhe drejtësinë për hir të fuqisë dhe racës, dhe u vuri vulën e vdekjes njerëzve dhe popujve të cilët të vërtetat ishin më të mëdha sesa veprat, drejtësia më e madhe sesa fuqia. Dhe kështu drama e një Kulture të lartë - ajo botë e magjishme e zotave, arteve, mendimeve, betejave, qyteteve - mbyllet me kthimin në të vërtetat origjinale të gjakut të përjetshëm që është një dhe i tërë me ciklin kozmik pafundësisht në rrotullim. Imagjinata e ndriçuar e Qenies-në-Zgjim zhytet heshtazi në shërbim të Qenies, siç na tregojnë perandoritë Kineze dhe Romake. Koha triumfon mbi Hapësirën, dhe është Koha, lëvizja e pandalshme e së cilës mbjell në këtë planet incidentin fluturak të Kulturës si incident i Njeriut - formë në të cilën incidenti i jetës rrjedh për njëfarë kohe, teksa pas tij shtrihen horizonte të pamata historish gjeologjike dhe yjësore, që ngrihen së bashku për të formuar këtë botë drite që shohin sytë tanë.

Gjithsesi për ne, që Destini na vendosi në këtë Kulturë dhe në këtë çast të zhvillimit të saj - në çastin kur paraja po kremton fitoret e saj të fundit, dhe Çezarizmi që do ta pasojë po afrohet me qetësi dhe hap të vendosur - drejtimi ynë, i vullnetshëm dhe i detyrueshëm njëkohësisht, ecën nëpër një shteg të

ngushtë, dhe në çfarëdo termash të tjerë jeta nuk do t'ia vlente të jetohej. Ne nuk kemi lirinë për të bërë këtë apo atë, por vetëm lirinë për të bërë atë që duhet, ose asgjë. Dhe detyra që u soll nga domosdoshmëria historike *do të* kryhet bashkë me individin, ose kundër tij.

Ducunt Fata volentem, nolentem trahunt. ⁶⁶

⁶⁶ sh.s. latinisht – Fati i prin të vullnetshmit dhe zvarrit të fjeturin.

***Ducunt Fata volentem
nolentem trahunt***

**Osvald Shpengler
*Rënia e Perëndimit, II***